

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2013.

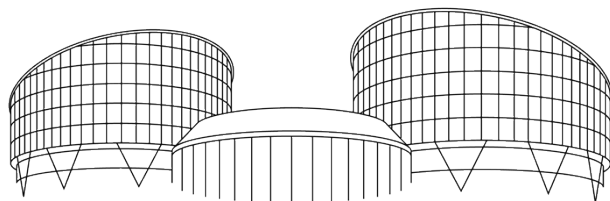
Ovaj prevod je finansiran uz podršku Human Rights Trust-a Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Ovaj prevod nije obavezujući za Sud. Za više informacije pogledajte napomenu o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2013.

La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pur les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyrights/droits d'auteur à la fin du présent document.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

VELIKO VIJEĆE

PREDMET CATAN I DRUGI protiv MOLDAVIJE I RUSIJE

(Predstavke br. 43370/04, 8252/05 i 18454/06)

PRESUDA
[Izvodi]

STRAZBUR

19. oktobra 2012.

Ova presuda je konačna ali može biti predmetom redakcijskih izmjena.

U predmetu Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije,

Evropski sud za ljudska prava, zasjedajući u Velikom vijeću u sastavu:

Nicolas Bratza, *predsjednik*,
Françoise Tulkens,
Josep Casadevall,
Nina Vajić,
Dean Spielmann,
Lech Garlicki,
Karel Jungwiert,
Anatoly Kovler,
Egbert Myjer,
David Thór Björgvinsson,
Ján Šikuta,
Mark Villiger,
Isabelle Berro-Lefèvre,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Ledi Bianku,
Mihai Poalelungi,
Helen Keller, *sudije*,

i Michael O'Boyle, *registrar*,

nakon vijećanja zatvorenih za javnost, održanih 25. januara i 5. septembra 2012.,

donijelo je sljedeću presudu, koja je usvojena posljednjeg navedenog datuma:

PROCEDURA

1. Postupak u ovom predmetu pokrenut je na osnovu tri predstavke (br. 43370/04, 8252/05 i 18454/06) protiv Republike Moldavije i Ruske Federacije, koje su Sudu podnijeli nekoliko državljana Moldavije ("podnosioci predstavke") 25. oktobra 2004. godine temeljem člana 34 Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ("Konvencija").

2. Podnosiocima predstavke, od kojih je jedan koristio dodijeljenu pravnu pomoć, predstavljali su gospodin Alexandru Postică i gospodin Ion Manole, advokati iz Kišinjeva, te gospodin Pdraig Hughes i gospođa Helen Duffy, advokati iz Interights-a, organizacije za ljudska prava sa sjedištem u Londonu. Vladu Republike Moldavije zastupali su njeni agenti, gospodin Vladimir Grosu i gospodin Lilian Apostol, a Vladu Ruske Federacije zastupao je gospodin Georgy Matyushkin, predstavnik Ruske Federacije pri Evropskom sudu za ljudska prava.

3. Podnosioci predstavke, Moldavci, koji su živjeli u Transdnjestriji i, koji su u vrijeme podnošenja predstavke bili učenici u tri škole na

moldavskom jeziku, i njihovi roditelji: (vidi dodatak u prilogu), žalili su se, temeljem člana 2 Prvog protokola Konvencije i člana 8 Konvencije, zasebno ili u vezi sa članom 14, zbog zatvaranja njihovih škola i zbog maltretiranja od strane separatističkih transdnjestarskih vlasti.

4. Predstavke su dodijeljene Četvrtom odjelu Suda (pravilo 52, stav 1 Poslovnika Suda). Dana 15. juna 2010., nakon rasprave o dopuštenosti i osnovanosti (pravilo 54, stav 3), Vijeće tog odjela, u kojem su sjedile sudije N. Bratza, L. Garlicki, A. Kovler, L. Mijović, D. Björgvinsson, J. Šikuta, M. Poalelungi, i također T.L. Early, registrar Odjela, spojilo je predstavke i proglasilo ih djelomično prihvatljivim. Dana 14. decembra 2010. Vijeće je ustupilo nadležnost Velikom vijeću, čemu se ni jedna strana u postupku nije protivila (član 30 Konvencije i pravilo 72).

5. Sastav Velikog vijeća određen je u skladu sa odredbama člana 26, stavovi 4 i 5 Konvencije i pravilom 24 Poslovnika Suda.

6. Podnositelji predstavke i svaka od tuženih vlada dostavili su dodatna pismena zapažanja (pravilo 59, stav 1) o osnovanosti.

7. Javno saslušanje je održano 25. januara 2012. godine u Zgradi ljudskih prava u Strazburu (pravilo 59, stav 3).

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *u ime Vlade Republike Moldavije*

G-din V. GROSU,
G-din L. APOSTOL,

agent,
savjetnik;

(b) *u ime Vlade Ruske Federacije*

G-din G. MATYUSHKIN,
G-đa O. SIROTKINA,
G-đa I. KORIEVA,
G-đa A. DZUTSEVA,
G-din N. FOMIN,
G-đa M. MOLODTSOVA,
G-đa V. UTKINA,
G-din A. MAKHNEV,

agent,

savjetnici;

(c) *u ime podnositelja predstavke*

G-din P. HUGHES,
G-đa H. DUFFY,
G-din A. POSTICA,
G-din I. MANOLE,
G-din P. POSTICA,

advokat,

savjetnici.

Sud je saslušao obraćanja gospode Hughesa, A. Postica, Grosua i Matyushkina.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI SLUČAJA

A. Historijska pozadina

8. Država, koja će kasnije postati Republika Moldavija, formirana je 2. augusta 1940. godine kao Moldavska Sovjetska Socijalistička Republika iz dijela Besarabije i kopnenog pojasa na istočnoj obali rijeke Dnjestar (vidi dalje predmet *Tănase protiv Moldavije* [VV], br. 7/08, stavovi 11-17, ECHR 2010-...). Ovaj istočni region, koji je danas poznat kao Transdnjestrija, od 1924. godine bio je, zajedno sa brojnim teritorijama koji su danas dijelom Ukrajine, u sastavu Moldavske Autonomne Sovjetske Socijalističke Republike. Stanovništvo Transdnjestrije izvorno su činili Ukrajinci i Moldavci/Rumuni, ali od 1920. pa nadalje došlo je do značajnog doseljavanja industrijskih radnika iz drugih dijelova Sovjetskog Saveza, naročito Rusa i Ukrajinaca. U popisu stanovništva, koji je Sovjetski Savez organizirao 1989. godine, stanovništvo Transdnjestrije je procijenjeno na 679,000, koje, etnički i lingvistički, čine 40% Moldavci, 28% Ukrajinci, 24% Rusi i 8% ostali.

9. Prema Ustavu Moldavske Socijalističke Republike iz 1978. godine dva su službena jezika: ruski i "moldavski" (moldavski/rumunski jezik pisan ćirilničnim pismom).

10. U augustu i septembru 1989. godine u Moldaviju je ponovo uvedeno latinično pismo za pisani moldavski/rumunski jezik, koji je postao prvi službeni jezik u zemlji.

11. Dana 23. juna 1990. godine Moldavija je proglasila suverenost; Dana 23. maja 1991. promijenila je svoj naziv u Republika Moldavija; a 27. augusta 1991. moldavski parlament usvojio je Deklaraciju o nezavisnosti Republike Moldavije, čija je teritorija obuhvatala i Transdnjestriju.

B. Transdnjestarski konflikt

12. Činjenice u vezi sa oružanim sukobima iz 1991-1992., i perioda do kasne 2003., detaljnije su izložene u predmetu *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], br. 48787/99, stavovi 28-183, ECHR 2004-VII, a ovdje se navodi samo sažetak ključnih događanja radi lakšeg snalaženja. Sud primjećuje da je Vlada Rusije u svojim zapažanjima navela da činjenice vezane za oružani sukob nisu relevantne za pitanja koja se razmatraju u ovom konkretnom predmetu.

13. Od 1989. pa nadalje, u Transdnjestriji formirao se pokret otpora za nezavisnost Moldavije. Dana 2. septembra 1990. transdnjestrijski separatisti objavili su formiranje "Moldavske Republike Transdnjestrije" ("MRT"). Dana 25. augusta 1991. "Vrhovno vijeće MRT-a" usvojilo je "deklaraciju o nezavisnosti" Moldavske Republike Transdnjestrije. Dana 1. decembra 1991. godine u transdnjestrijskim pokrajinama organizirani su "predsjednički izbori", koje su moldavske vlasti proglasile nezakonitim, a gospodin Igor Smirnov je ustvrdio da je izabrani "predsjednik MRT-a". Do danas, međunarodna zajednica nije priznala "MRT".

14. U vrijeme kada je Moldavija proglasila nezavisnost, ona nije imala svoju vojsku. Četrnaesta armija Sovjetskog Saveza, čije je sjedište još od 1956. bilo u Kišinjevu, ostala je na moldavskoj teritoriji, ali se ljudstvo, zajedno sa opremom od 1990. počelo povlačiti. Godine 1991. Četrnaestu armiju u Moldaviji činilo je nekoliko hiljada vojnika, pješadijskih jedinica, artiljerije (posebno protuzračni raketni sistemi), oklopnih vozila i letjelica (uključujući avione i borbene helikoptere). Imali su brojna skladišta municije, uključujući i ono u Kobalšni, u Transdnjestriji, koje je bilo najveće skladište municije u Evropi.

15. Dekretom br. 234 od 14. novembra 1991. predsjednik Moldavije objavio je da municija, vojna transportna vozila, vojne baze i druga imovina, koja pripada vojnim jedinicama sovjetskih vojnih snaga stacioniranih na moldavskoj teritoriji, predstavljaju imovinu Republike Moldavije. Ovaj dekret nije bio na snazi u Transdnjestriji.

16. Dekretom od 5. decembra 1991., gospodin Smirnov odlučio je vojne jedinice 14. armije razmještene u Transdnjestriji staviti pod komandu "Ministarstva narodne odbrane i sigurnosti Moldavske Republike Transdnjestrije". Gospodin Smirnov imenovao je komandanta 14. armije, general-pukovnika Jakovljeva, za ministra "Ministarstva narodne odbrane i sigurnosti Moldavske Republike Transdnjestrije". U decembru 1991. moldavske vlasti uhapsile su general-pukovnika Jakovljeva, pod optužbom da je transdnjestarskim separatistima pomagao da se naoružaju, koristeći zalihe naoružanja 14. armije. Međutim, naknadno je oslobođen uz posredovanje Vlade Ruske Federacije.

17. Krajem 1991. i početkom 1992. izbili su nasilni sukobi između snaga transdnjestarskih separatista i moldavskih sigurnosnih snaga, koji su odnijeli na stotine ljudskih života.

18. Dana 6. decembra 1991., u obraćanju međunarodnoj zajednici i Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija, Vlada Moldavije se pobunila protiv okupacije 14. armije pod vodstvom general-pukovnika Jakovljeva, pod koju su 3. decembra 1991. pali moldavski gradovi Grigoriopol, Dubăsari, Slobozia, Tiraspol i Ribnica, smješteni na lijevoj strani Dnjestra. Optužili su vlasti Sovjetskog Saveza, naročito Ministarstvo odbrane, da su izazvali ove radnje. Vojnici 14. armije optuženi su da su dijelili vojnu opremu

transdnjestarskim separatistima i da su ih organizirali u vojne odrede koji su terorizirali civilno stanovništvo.

19. U periodu 1991-92. jedan broj vojnih jedinica 14. armije pridružio se transdnjestarskim separatistima. U presudi u predmetu *Ilaşcu* Sud je smatrao da je utvrđeno, van razumne sumnje, da su transdnjestarski separatisti bili u stanju, uz pomoć pripadnika 14. armije, da se naoružaju oružjem iz skladišta 14. armije smještenih u Transdnjestriji. Pored toga, veliki broj Rusa izvan regiona, a naročito Kozaka, odlazio je u Transdnjestriju kako bi se borio uz separatiste protiv moldavskih snaga. S obzirom na podršku koju su separatisti imali od četa 14. armije i masovno prebacivanje naoružanja i municije iz skladišta 14. armije, Armija Moldavije je bila u inferiornom položaju, koji ju je sprječavao da ponovo uspostavi kontrolu nad Transdnjestrijom. Dana 1. aprila 1992. Predsjednik Ruske Federacije, gospodin Boris Jeljcin, službeno je prebacio 14. armiju pod rusku komandu, koja je nakon toga postala "Ruska operativna grupa u transdnjestarskom regionu Moldaviji" ili "ROG". Dana 2. aprila 1992. general Netkačev, novi komandant ROG-a, naredio je moldavskim snagama koje su opkolile grad Tighina (Bender), koji su držali separatisti, da se odmah povuku, i da će u suprotnom ruska armija poduzeti protumjere. U maju je ROG pokrenuo napade protiv moldavskih snaga, potiskujući ih iz nekih sela sa lijeve obale Dnjestra. U junu je ROG službeno intervenirao u korist separatista, koji su gubili grad Tighina, potiskujući moldavske snage.

C. Sporazum o prekidu vatre, Memorandum iz 1997. i Obaveze iz Istambula

20. Dana 21. jula 1992. predsjednik Republike Moldavije, gospodin Mircea Snegur, i gospodin Jeljcin potpisali su sporazum o načelima za prijateljsko rješavanje oružanih sukoba u transdnjestrijeskom regionu Republike Moldavije ("Sporazum o prekidu vatre").

21. Sporazumom su uvedena načela sigurnosnih zona, koje će se kreirati nakon povlačenja vojske "sukobljenih strana" (član 1, stav 2). Prema članu 2 ovog Sporazuma, uspostavljena je Zajednička komisija za kontrolu ("ZKK"), koju su činili predstavnici Moldavije, Ruske Federacije i Transdnjestrije, sa sjedištem u gradu Tighina. Sporazumom je omogućeno formiranje mirovnih snaga koje su se brinule za poštivanje dogovorenog prekida vatre i sigurnosnih aranžmana, a koje su bile sastavljene od pet ruskih, tri moldavska i dva transdnjestrijska bataljona, koji su postupali po naređenjima Zajedničke vojne komandne strukture, koja je bila odgovorna ZKK-u. Prema članu 3 Sporazuma, grad Tighina proglašen je regionom koji je pod sigurnosnim režimom, a njegovo upravljanje je povjereno "lokalnim organima samouprave, koji su, po potrebi, djelovali zajedno sa ZKK-om". ZKK-u je povjeren zadatak održavanja reda u Tighini, zajedno sa snagama policije. Prema članu 4, od ruskih četa razmještenih na teritoriji Republike

Moldavije zahtijevalo se da ostanu strogo neutralne. Članom 5 zabranjene su sankcije ili blokade i definiran je cilj uklanjanja svih prepreka slobodnom kretanju roba, usluga i osoba. Mjere propisane Sporazumom definirane su kao “veoma važan dio rješavanja konflikta političkim sredstvima” (član 7).

22. Dana 29. jula 1994. Moldavija je usvojila novi ustav. Isti je definirao, *između ostalog*, da je Moldavija neutralna, da zabranjuje raspoređivanje snaga koje pripadaju drugim državama na svojoj teritoriji i da se određen vid autonomije može dodijeliti regionima koji se protežu na područja na lijevoj obali Dnjestra. Prema članu 13 Ustava, službeni jezik je moldavski, pisan latiničnim pismom.

23. U nekoliko navrata od 1995. pa naovamo, moldavske vlasti su se žalile da su vojska ROG-a i ruski kontingent mirovnih snaga ZKK-a narušili načelo neutralnosti, koje je definirano Ugovorom o prekidu vatre i da su, *između ostalog*, pripadnici transdnjestarskih snaga bili u stanju pribaviti dodatnu vojnu opremu i pomoć od ROG-a. Ruske vlasti su čvrsto negirale ove navode. Pored toga, moldavska delegacija u ZKK-u ustvrdila je da su Transdnjestarci kreirali nove vojne garnizone i carinske kontrolne punktove unutar zaštićene zone, čime su prekršili Sporazum o prekidu vatre. U presudi u predmetu *Ilaşcu* Sud je utvrdio, temeljem dokaza sadržanih u službenim dokumentima ZKK-a, da su u različitim dijelovima Transdnjestrije pod kontrolom ruskih mirovnih snaga, kao što je grad Tighina, snage transdnjestarskih separatista prekršile Sporazum o prekidu vatre.

24. Dana 8. maja 1997. u Moskvi, gospodin Petru Lucinschi, predsjednik Moldavije, i gospodin Smirnov, “predsjednik MRT-a”, potpisali su memorandum kojim je postavljena osnova za normalizaciju odnosa između Republike Moldavije i Transdnjestrije (“Memorandum iz 1997.”). Prema uvjetima Memoranduma iz 1997., obje strane su se morale složiti oko odluka vezanih za Transdnjestriju, a nadležnosti su se morale dijeliti i delegirati, dok su se garancije morale osiguravati po principu reciprociteta. Transdnjestriji je moralo biti omogućeno da učestvuje u vođenju vanjske politike Republike Moldavije u vezi sa pitanjima koja su od njenog interesa, a koja se definiraju međusobnim dogovorom. Transdnjestrija bi imala pravo da unilateralno uspostavlja i održava međunarodne kontakte u ekonomskim, naučnim, tehničkim, kulturnim i drugim oblastima, koja se utvrđuju međusobnim dogovorom. Strane su se obavezale da će konflikte rješavati pregovorima, a po potrebi uz pomoć Ruske Federacije i Ukrajine, kao jamaca poštivanja postignutih sporazuma, i Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) i Zajednice nezavisnih država. Memorandum iz 1997. su također potpisali, kao su-potpisnici, predstavnici zemalja jamaca, konkretno gospodin Jeljcin, u ime Ruske Federacije i gospodin Leonid Kuchma, u ime Ukrajine, te gospodin Helveg Petersen, predsjednik OSCE-a.

25. U novembru 1999. OSCE je održao svoj Šesti samit u Istanbulu. Tokom samita, 54 zemlje članice potpisale su Povelju o evropskoj sigurnosti i Deklaraciju Samita u Istanbulu, a 30 zemalja članica, među kojima i Moldavija i Rusija, potpisale su revidirani Sporazum o konvencionalnim oružanim snagama u Evropi (“revidirani CFE sporazum”). Revidirani CFE sporazum utvrđuje, *između ostalog*, načelo da strane snage ne mogu biti raspoređene na moldavskoj teritoriji bez saglasnosti Moldavije. Pristanak Rusije da se povuče iz Transdnjestrije (jedna od “Istambulskih obaveza”) utvrđen je u Aneksu konačnog akta revidiranog CFE sporazuma. Pored toga, Deklaracija Samita u Istanbulu, u stavu 19, *između ostalog*, utvrđuje obavezu Ruske Federacije da povuče svoje snage iz Transdnjestrije do kraja 2002:

“19. Pozivajući se na odluke donesene na samitima u Budimpešti i Lisabonu i na ministarskom sastanku u Oslu, ponavljamo da je naše očekivanje da se ruske snage čim prije, mirno i u potpunosti povuku iz Moldavije. U tom smislu, pozdravljamo nedavni napredak ostvaren u pogledu uklanjanja i uništavanja ruske vojne opreme uskladištene u transdnjestarskom regionu Moldavije i okončano uništavanje neprenosive municije.

Pozdravljamo nastojanje Ruske Federacije da u potpunosti povuče svoje snage sa teritorije Moldavije do kraja 2002. Također, pozdravljamo i spremnost Republike Moldavije i OSCE-a da potpomognu ovaj proces, u okviru svojih mogućnosti, do dogovorenog roka.

Podsjećamo da je međunarodna misija za procjenu spremna da izađe na teren, bez odgađanja, i da ispita uklanjanje i uništenje ruskog streljiva i naoružanja. S ciljem osiguravanja procesa povlačenja i uništavanja, zatražit ćemo od Stalnog vijeća da razmotri proširenje mandata misije OSCE-a u Moldaviji u smislu osiguravanja transparentnosti ovog procesa i koordinacije finansijske i tehničke pomoći za omogućavanje povlačenja i uništavanja. Nadalje, složili smo se da ćemo razmotriti uspostavljanje fonda za dobrovoljnu međunarodnu finansijsku pomoć, kojim bi upravljao OSCE.”

Godine 2002. tokom Ministarske konferencije OSCE-a u Lisabonu, Rusiji je odobreno jednogodišnje produženje roka za povlačenje snaga do kraja decembra 2003.

26. Rusija nije ispoštovala svoje obaveze preuzete na OSCE-ovom samitu u Istanbulu i Ministarskoj konferenciji u Lisabonu, da svoje vojne snage povuče iz Transdnjestrije prije kraja 2003. godine. Na Ministarskom vijeću OSCE-a, u decembru 2003. godine, nije bilo moguće postići zajedničko stajalište o Transdnjestriji, a u objavljenom izvaji je navedeno da:

“Većina ministara je primijetila napore koje je Ruska Federacija poduzela u cilju ispunjenja preuzetih obaveza na Samitu OSCE-a u Istanbulu 1999., da okonča povlačenje ruskih snaga sa teritorije Moldavije. Primijetili su da je konkretan napredak ostvaren 2003. godine u pogledu povlačenja/uništenja određenog streljiva i druge vojne opreme koja je pripadala Ruskoj Federaciji. Cijenili su napore svih zemalja članica OSCE-a koje su dale doprinos u dobrovoljni fond, koji je uspostavljen sa namjerom da potpomogne ovaj proces. Međutim, duboko su zabrinuti zbog toga što

povlačenje ruskih snaga neće biti okončano do 31. decembra 2003. Naglasili su potrebu da se ova obaveza ispoštuje bez daljnjeg odlaganja.”

Zemlje članice Sjevernoatlanskog saveza (NATO) odbile su ratificirati revidirani CFE sporazum dok Rusija ne ispoštuje Istambulske obaveze.

D. “Kozakov memorandum”

27. Godine 2001., Komunistička partija je pobijedila na izborima i postala vodeća stranka u Moldaviji. Novi predsjednik Moldavije, gospodin Vladimir Voronin, ušao je u direktne pregovore sa Rusijom o budućnosti Transdnjestrije. U novembru 2003., Ruska Federacija je iznijela prijedlog rješenja, “Memorandum o osnovnim načelima državne strukture Ujedinjene Države” (u daljem tekstu: “Kozakov memorandum”, po ruskom političaru, gospodinu Dimitriju Kozaku, koji je radio na tom memorandumu). Kozakov memorandum je predlagao novu federalnu strukturu za Moldaviju, prema kojoj bi vlasti “MRT-a” imale značajan stepen autonomije i zajamčeno predstavništvo u novim “federalnim zakonodavnim tijelima”. Kozakov memorandum je obuhvatao i prijelazne odredbe, prema kojima, do 2015., tročtvrtinska većina u novouspostavljenom zakonodavnom gornjem domu, u kojem sjede 4 predstavnika Gagauzije, 9 predstavnika Transdnjestrije i 13 predstavnika iz novog federalnog zakonodavnog doma mora potvrditi federalne organske zakone. Ovime bi se predstavnicima “MRT-a” u gornjem domu dalo djelotvorno pravo veta u pogledu zakona koji se tiču čitave Moldavije sve do 2015. godine. Dana 25. novembra 2003., nakon što je prethodno iskazao spremnost da prihvati ove prijedloge, gospodin Voronin je odlučio da ne potpiše Kozakov memorandum.

E. Poboljšana granična i carinska kontrola

28. U decembru 2005., uspostavljena je Misija Evropske unije za pomoć na granicama kako bi pomogla u borbi protiv ilegalne trgovine između Ukrajine i Moldavije. U martu 2006. Ukrajina i Moldavija su počele primjenjivati carinski sporazum iz 2003., prema kojem se transdnjestrijske kompanije, koje se bave prekograničnom trgovinom, moraju registrirati u Kišinjevu, gdje će im se izdati dokumenti na kojima je naznačena zemlja porijekla robe, u skladu sa protokolima Svjetske trgovinske organizacije. Ukrajina se obavezala da će odbiti ulazak roba koje nemaju takve izvozne dokumente preko svoje granice.

29. Po onome što je istumačeno kao odgovor na ove nove carinske mjere, transdnjestarski predstavnici su odbili nastaviti pregovore u sastavu 5+2. Nadalje, u februaru i martu 2005., “u odgovoru na radnje koje je Vlada Moldavije poduzela u nastojanju da pogorša situaciju u vezi sa Transdnjestrijom”, ruska Duma je usvojila rezolucije, tražeći od Vlade Rusije da uvede: zabranu uvoza alkoholnih i duhanskih proizvoda iz

Moldavije; zabranu izvoza energije u Moldaviju (sa izuzetkom Transdnjestrije) po međunarodnim cijenama; i vize za državljane Moldavije koji posjećuju Rusiju, sa izuzetkom stanovnika Transdnjestrije.

30. U aprilu 2005. ruske vlasti su zabranile uvoz mesnih proizvoda, voća i povrća iz Moldavije, tvrdeći da isti ne zadovoljavaju domaće higijenske standarde za proizvodnju ovih proizvoda. Između marta 2006. i novembra 2007. uvedena je i zabrana na uvoz vina iz Moldavije. Međunarodni monetarni fond je ustanovio da su ove mjere imale ukupni negativni uticaj na ekonomski rast Moldavije od 2-3% godišnje u periodu 2006-2007.

31. U januaru 2005., gospodin Viktor Juščenko izabran je za predsjednika Ukrajine. U maju 2005., ukrajinska Vlada predstavila je novi prijedlog za rješavanje transdnjestarskog konflikta, "Demokratizacijom do rješenja" (sumiran u izvještaju Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope: vidi stav 64 ispod). U julu 2005., citirajući ukrajinski plan, moldavski parlament je donio zakon, "O osnovnim načelima specijalnog pravnog statusa Transdnjestrije". Formalni pregovori su nastavljeni u oktobru 2005., u kojima su Evropska unija ("EU") i Sjedinjene Američke Države učestvovala u svojstvu posmatrača (u daljem tekstu: "pregovori Grupe 5+2").

F. Ruska vojna oprema i ljudstvo u Transdnjestriji

32. Dana 20. marta 1998. gospoda Viktor Černomirdin, premijer Ruske Federacije i Smirnov, "predsjednik MRT-a". u Odesi su potpisali sporazum u vezi sa vojnom imovinom ROG-a. Prema vremenskom rasporedu, koji je priložen uz Sporazum, povlačenje i uništavanje određenih zaliha, eksplozijom ili nekim drugim mehaničkim procesom, trebalo je okončati do 31. decembra 2001. Povlačenje (transfer i uništavanje) viška streljiva i druge ruske vojne opreme i ljudstva, koji ne pripadaju mirovnim snagama, planirano je da se okonča najkasnije 31. decembra 2002.godine. U periodu između 1999. i 2002. brojni vagoni natovareni ruskom vojnom opremom napustili su Transdnjestriju.

33. U oktobru 2001. Ruska Federacija i "MRT" potpisale su još jedan sporazum o povlačenju ruskih snaga. Po tom sporazumu, kao naknadu za povlačenje jednog dijela ruske vojne opreme stacionirane u Transdnjestriji, "MRT-u" je odobreno smanjenje od 100 miliona američkih dolara od ukupnog duga za gas uvezen iz Ruske Federacije, kao i prijenos dijela opreme koja se može staviti u civilnu upotrebu, a koji bi izvršila ruska armija.

34. Prema jednom priopćenju za javnost, koje je izdao OSCE, ruske vlasti su 24. decembra 2002. odvezle 29 željezničkih vagona natovarenih opremom za izgradnju mostova i terenskih kuhinja iz Kobalšne. U istom priopćenju se citira izjava komandanta ROG-a, generala Borisa Sergejeva, koji navodi da su posljednje faze povlačenja opreme omogućene zahvaljujući dogovoru sa predstavnicima Transdnjestrije, prema kojem će

“MRT” dobiti pola od povučene nevojne opreme i zaliha. General Sergejev je naveo primjer povlačenja 77 kamiona od 16. decembra 2002., prilikom kojeg je Transdnjestrijancima prebačeno 77 ruskih vojnih kamiona.

35. Prema dokazima izvedenim pred Sudom u predmetu *Ilaşcu*, 2003. godine, najmanje 200,000 tona ruskog naoružanja i streljiva ostalo je u Transdnjestriji, uglavnom u Kobalşni, zajedno sa 106 borbenih tenkova, 42 oklopna vozila, 109 oklopnih transportera, 54 oklopna izviđačka vozila, 123 topa i minobacača, 206 protutenkovskog naoružanja, 226 protuavionskih topova, 9 helikoptera i 1,648 različitih vrsta vozila (vidi presudu u predmetu *Ilaşcu*, citirano gore, stav 131). Godine 2003., OSCE je popratio i potvrdio povlačenje 11 vozova natovarenih ruskom vojnom opremom i 31 voza natovarenog sa preko 15,000 tona municije iz Transdnjestrije. Međutim, sljedeće godine, 2004., OSCE je prijavio da je otišao samo jedan voz sa oko 1,000 tona municije.

36. Od 2004. nije bilo potvrđenih povlačenja bilo kakvog ruskog naoružanja ili opreme iz Transdnjestrije. Sud je u predmetu *Ilaşcu* ustanovio da je s krajem 2004. godine ostalo oko 21,000 metričkih tona municije, zajedno sa preko 40,000 malog i lakog naoružanja i oko deset vagona različite vojne opreme. U novembru 2006. godine delegaciji OSCE-a je dozvoljeno da uđe u skladišta municije, i OSCE je prijavio da je preko 21,000 tona streljiva ostalo u skladištima (vidi stav 68 ispod). Komandant ROG-a je, u maju 2005. godine, prijavio da je ostatak zaliha od 40,000 malog i lakog naoružanja uništen, ali nezavisnim posmatračima nije bio dozvoljen pristup kako bi i potvrdili ove tvrdnje. U svojim zapažanjima u ovom konkretnom predmetu, Vlada Rusije je ustvrdila da je većina naoružanja, municije i vojne imovine uklonjena u periodu između 1991. i 2003., i da su u skladištima ostale samo granate, ručne bombe, minobacačke granate i municija za malo i lako naoružanje.

37. Stane u ovom predmetu su se složile da je oko 1,000 ruskih vojnih lica bilo razmješteno u Transdnjestriji sa ciljem da čuvaju skladišta naoružanja. Pored toga, strane su se složile i da je bilo oko 1,125 ruskih vojnika koji su bili razmješteni u sigurnosnom području kao međunarodno dogovorene mirovne snage. Sigurnosno područje je bilo 225 km dugo i 12-20 km široko.

G. Navodna ruska ekonomska i politička podrška “MRT-u”

38. Ponovo, valja napomenuti da Vlada Rusije navodi da događaji u Transdnjestriji prije krize sa školama nisu relevantni za pitanja u ovom konkretnom predmetu.

39. U presudi u predmetu *Ilaşcu* Sud je nepobitno ustanovio da su vojnu industriju, koja je predstavljala jedan od stubova transdnjestrijske ekonomije, direktno podržavale ruske kompanije, među kojima i Rosvoruženije (Росвооружение) i Elektrommash. Ruska firma Iterra kupila

je najveće preduzeće u Transdnjestriji, *Rabnica građevinski radovi*, uprkos opiranju moldavskih vlasti. Pored toga, ruska armija je predstavljala najvećeg poslodavca i kupca ove robe u Transdnjestriji.

40. Prema navodima podnositelja predstavke u ovom predmetu, Rusija je učestvovala sa 18% u izvozu "MRT-a" i 43.7% u njenom uvozu, prvenstveno energije. "MRT" je platila manje od 5% potrošenog gasa. Na primjer, u 2011. godini Transdnjestrija je potrošila gasa u vrijednosti od 505 miliona američkih dolara, ali je platila samo 4% (20 miliona američkih dolara). Ruska vlada je objasnila da, budući da „MRT“ nije bila priznata kao zaseban entitet prema međunarodnom pravu, ona nije mogla imati svoje suverene dugove i Rusija nije vršila zasebne isporuke gasa za Moldaviju i Transdnjestriju. Račun za isporučeni gas u Transdnjestriji je, stoga, pripisan Moldaviji. Isporuka gasa u taj region organizirana je kroz rusku javnu korporaciju Gazprom i Moldovagaz d.d., koji je bio u zajedničkom vlasništvu Moldavije i „MRT-a“. Dugovanje Moldovagaza prema Rusiji je prelazilo 1.8 milijardi američkih dolara, od čega je 1.5 milijardi otpadalo na gas potrošen u Transdnjestriji. Gazprom nije mogao jednostavno odbiti isporuku gasa u taj region, jer su mu trebali gasni cjevovodi kroz Moldaviju radi isporuke gasa u zemlje Balkana.

41. Podnositelji predstavke su nadalje naveli da je Rusija pružala direktnu humanitarnu pomoć Transdnjestriji, uglavnom u vidu doprinosa za starosne penzije. Podnositelji predstavke su tvrdili da je zvanični ruski izvor izjavio da je između 2007. i 2010. godine, ukupna finansijska pomoć Transdnjestriji iznosila 55 miliona američkih dolara. Vlada Moldavije je ustvrdila da je 2011. godine "MRT" dobila finansijsku pomoć od Rusije u ukupnom iznosu od 20.64 miliona američkih dolara. Ruska Vlada je tvrdila da je iznos pomoći dat ruskim građanima koji žive u tom regionu kao humanitarna pomoć, kao što je isplata penzija, i da je pomoć za kuhinje u školama, zatvorima i bolnicama bila u potpunosti transparentna i da se ista može usporediti sa humanitarnom pomoći koju daje Evropska unija. Pored pomoći koja je data stanovništvu koje živi u Transdnjestriji, Rusija je također pružala pomoć i stanovništvu koje živi u drugim dijelovima Moldavije.

42. Pored toga, podnositelji predstavke su ustvrdili da je oko 120,000 pojedinaca koji žive u Transdnjestriji dobilo rusko državljanstvo. Među njima je bilo i mnogo lidera "MRT-a". Sud smatra da ovo treba staviti u kontekst nalaza popisa, koji je Vlada „MRT-a“ provela 2004. godine, koji kažu da je u području pod njihovom kontrolom bilo 555,347 stanovnika, od čega oko 32% Moldavaca, 30% Rusa i 29% Ukrajinaca, sa malim procentom pripadnika druge nacionalnosti i drugih etničkih skupina.

H. Kriza sa školama i činjenice vezane za predmet podnositelja predstavke

43. Prema članu 12 „Ustava“ MRT-a, službeni jezici u MRT-u su „moldavski“, ruski i ukrajinski. Član 6 „Zakona MRT-a o jezicima“, koji je donesen 8. septembra 1992., kaže da se, u svim namjenama, „moldavski jezik“ mora pisati ćiriličnim pismom. “Zakon” nadalje propisuje da upotreba latiničnog pisma može predstavljati prekršaj, a član 200-3 „Zakona MRT-a o upravnim prekršajima“, koji je donesen 19. jula 2002., propisuje da:

“Propust lica koje obnaša neku javnu funkciju i drugih lica u izvršnoj i državnoj upravi, u javnim udruženjima, kao i u drugim organizacijama, bez obzira na njihov pravni status i oblik vlasništva, i u drugim subjektima koji se nalaze na teritoriji MRT-a da se pridržava zakonodavstva MRT-a koje regulira funkcioniranje jezika na teritoriji MRT-a ... podrazumijeva odgovornost u vidu novčane kazne, koja može iznositi do 50 (pedeset) minimalnih plaća.”

44. Dana 18. augusta 1994. vlasti „MRT-a“ su zabranile upotrebu latiničnog pisma u školama. Odlukom od 21. maja 1999., „MRT“ je naložila da se sve škole koje pripadaju „stranim državama“ i koje djeluju na „njenoj“, teritoriji moraju registrirati kod vlasti „MRT-a“, te da će u suprotnom biti nepriznate, a time i lišene svojih prava.

45. Dana 14. jula 2004. vlasti “MRT-a” počele su poduzimati korake u smislu zatvaranja svih škola u kojima je korišteno latinično pismo. Na dan usvajanja odluke o prihvatljivosti, u Transdnjestriji je ostalo još samo šest škola koje su koristile moldavski / rumunski jezik i latinično pismo.

1. Catan i drugi (predstavka br. 43370/04)

46. Podnositelji predstavke su osamnaestoro (18) djece, koja su pohađala školu Evrica u mjestu Ribnica tokom navedenog perioda i trinaestoro (13) roditelja (vidi dodatak ovoj presudi).

47. Od 1997. škola Evrica koristila je prostorije u ulici Gagarin, u zgradi koja je izgrađena javnim sredstvima Moldavije. Škola je registrirana kod Ministarstva obrazovanja Moldavije i koristila je latinično pismo i nastavni plan i program koji je odobrilo to Ministarstvo.

48. Nakon donošenja „odluke MRT-a“ od 21. maja 1999. (vidi stav 44 gore), škola Evrika odbila je da se registrira, budući da je ta registracija zahtijevala upotrebu ćiriličnog pisma i nastavni plan i program koji je osmislio „MRT“ režim. Dana 26. februara 2004. vlasti „MRT-a“ su zgradu, koju je škola koristila, prebacile u nadležnost “Ministarstva obrazovanja Ribnice“. U julu 2004., nakon što su mnoge škole unutar „MRT-a“ koje su koristile latinično pismo zatvorene, učenici, roditelji i nastavnici škole Evrika preuzeli su na sebe da danju i noću čuvaju školu. Dana 29. jula 2004. transdnjestrijska policija je upala u školu i istjerala žene i djecu koji su bila unutra. Tokom narednih dana, lokalna policija i službenici „Ministarstva

obrazovanja Ribnice” posjećivali su roditelje djece koja su bila registrirana u toj školi, tražeći od njih da svoju djecu ispišu iz te škole i da ih upišu u školu koja je registrirana po „MRT“ režimu. Roditeljima je, navodno, rečeno da ukoliko to ne urade, da će dobiti otkaz i da će biti lišeni svojih roditeljskih prava. Uslijed ovog pritiska, mnogi roditelji su ispisali svoju djecu i prebacili ih u drugu školu.

49. Dana 29. septembra 2004., nakon intervencije misije OSCE-a u Moldaviji, škola je bila u mogućnosti da se registrira pri “Tiraspolskoj komori za registracije” kao strana institucija za privatno obrazovanje, ali nije mogla nastaviti svoje aktivnosti zbog nedostatka prostorija. Dana 2. oktobra 2004. godine režim “MRT-a” dozvolio je školi da se ponovo otvori i da radi u drugoj zgradi, u kojoj je ranije bio vrtić. Zgrada je uzeta u najam od “MRT-a”, a moldavska Vlada je platila za rekonstrukciju zgrade. Višestruki zahtjevi škole da se vrate u zgradu u ulici Gagarin, koja je veća i prikladnija, odbijeni su pod izgovorom da tu zgradu sada koristi neka druga škola. Podnositelji predstavke navode da su unajmljene prostorije neprikladne za srednjoškolsko obrazovanje, te da osvjetljenje, hodnici i učionice nisu u cijelosti adaptirani i da nema laboratorija niti sportskih prostorija. Školom upravlja moldavsko Ministarstvo obrazovanja, koje nastavnicima isplaćuje plaće i osigurava nastavni materijal. Škola koristi latinično pismo i moldavski nastavni plan i program.

50. Podnositelji predstavke su podnijeli brojne zahtjeve i tužbe kod vlasti Ruske Federacije. Ministarstvo vanjskih poslova Ruske Federacije je odgovorilo davanjem javnih općih izjava o eskalaciji konflikta oko škola u kojima se pohađa nastava na moldavskom/rumunskom jeziku u Transdnjestriji. Navodeći da je temeljni problem u sukobu između Moldavije i “MRT-a”, rusko Ministarstvo vanjskih poslova je skrenulo pažnju Moldavije i „MRT-a“ na činjenicu da upotreba sile pri rješavanju konflikta može ugroziti sigurnost u regionu i potaklo ih da sukob pokušaju riješiti različitim vidovima pregovora. Podnositelji predstavke su se također žalili moldavskim vlastima u vezi sa svojim položajem.

51. Škola je postala metom sistematskih vandalskih napada i razbijanja prozora. Podnositelji predstavke navode da su ovi napadi počeli 2004. godine; Vlada Moldavije tvrdi da su napadi počeli u jesen 2007. Dana 10. aprila 2008. moldavsko Ministarstvo za reintegraciju zatražilo je od Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara Vijeća Evrope da intervenira i da pokuša zaustaviti ove napade. Podnositelji predstavke su također naveli da je lokalno stanovništvo, koje govori ruskim jezikom, zastrašivalo djecu i da ih je bilo strah da govore moldavski izvan škole.

52. Dana 16. jula 2008. moldavsko Ministarstvo za reintegraciju zatražilo je pomoć misije OSCE-a u Moldaviji kod transporta obrazovnog i građevinskog materijala i novca za nastavničke plaće preko „granice“ sa “MRT-om”.

53. Tokom školske godine 2002-2003., ovu školu je pohađalo 683 učenika. Tokom školske godine 2008-2009. taj broj je pao na 345.

2. Caldare i drugi (predstavka br. 8252/05)

54. Podnositelji predstavke su dvadesetšestoro (26) djece, koja su pohađala školu Alexandru cel Bun u Tighinu, Bender, tokom navedenog perioda, i sedamnaestoro (17) roditelja, (vidi ankes). Škola je koristila prostorije u ulici Kosmodemianskaia, u zgradi koja je izgrađena javnim sredstvima Moldavije i koju su moldavske vlasti iznajmljivale. Škola je registrirana kod Ministarstva obrazovanja Moldavije, i shodno tome, koristila je latinično pismo i nastavni plan i program koji je odobrilo to Ministarstvo.

55. Dana 4. juna 2004., „Ministarstvo obrazovanja MRT-a“ upozorilo je ovu školu da će biti zatvorena ako se ne registrira kod njih, i da će se protiv direktora škole poduzeti disciplinske mjere. Dana 18. jula 2004. školi su isključeni struja i voda, a 19. jula 2004. uprava škole je obaviještena da više ne mogu koristiti prostorije u ulici Kosmodemianskaia. Međutim, nastavnici, učenici i roditelji okupirali su zgradu, odbijajući da je napuste. Transdnjestrijska policija je bezuspješno pokušala da povрати prostorije, i u konačnici je predala zgradu. Povukli su se 28. jula 2004. Dana 20. septembra 2004., nakon različitih pregovora sa međunarodnim posmatračima, uključujući i predstavnike Vijeća Evrope, školi je ponovo omogućena opskrba strujom i vodom.

56. Režim „MRT-a“ je dozvolio školi da se ponovo otvori u septembru 2004., ali u drugim prostorijama, koje su unajmili od vlasti „MRT-a“. Škola trenutno koristi tri zgrade, koje su smještene u različitim dijelovima grada. U glavnoj zgradi nema kafeterije, laboratorija za nauku i sport, a zgrada je izvan mreže javnog prevoza. Vlada Moldavije je školi osigurala autobus i kompjutere. Također, platila je za obnovu sanitarnih prostorija u jednoj od zgrada.

57. Podnositelji predstavke su podnijeli brojne zahtjeve i pritužbe ruskim i moldavskim vlastima.

58. U školskoj 2002-2003. godini školu je pohađalo 1751 učenika, a u školskoj 2008-2009. godini 901 učenik.

3. Cercavschi i drugi (predstavka br. 18454/06)

59. Podnositelji predstavke su četrdesetšestoro (46) djece koja su, tokom relevantnog perioda, pohađala školu Ștefan cel Mare u Grigoriopolu, i pedesetoro (50) roditelja (vidi priloženi aneks).

60. Godine 1996., na zahtjev roditelja i njihove djece, škola, koja je koristila nastavni plan i program na ćirilničnom pismu, podnijela je zahtjev „MRT“ režimu da joj se dozvoli upotreba latiničnog pisma. Kao rezultat toga, „MRT“ je orkestrirao kampanju neprijateljskih medijskih izvješća,

strašeci ih i prijeteći im sigurnosnim snagama. Ove mjere doživjele su vrhunac 22. augusta 2002., kada je transdnjestrijska policija upala u školu i istjerala nastavnike, učenike i njihove roditelje koji su se nalazili u školi. Dana 28. augusta 2002. uhapšen je predsjednik učeničkog odbora, koji je naknadno kažnjen sa 15 dana upravnog zatvora. Nakon ovih incidenata, 300 učenika napustilo je školu.

61. Suočeni sa okupacijom zgrade, koju je zauzeo „MRT“ režim, moldavsko Ministarstvo obrazovanja odlučilo je školu privremeno izmjestiti u jednu zgradu u Dorotcaiji, selu na oko 20 kilometara od Grigoripola, koje je bilo pod moldavskom kontrolom. Svaki dan, učenici i nastavnici su autobusima, koje je osigurala Vlada Moldavije, odlazili u Dorotcaiu. Bili su izloženi pretresima torbi i provjeri identiteta, koje su provodili službenici „MRT-a“, i također, navodno, zlostavljanju kao što je pljuvanje i verbalno vrijeđanje.

62. Predstavnici škole su podnijeli brojne zahtjeve i pritužbe OSCE-u, organizaciji UN-a, kao i ruskim i moldavskim vlastima. Ruske vlasti su odgovorile tako što su poticale i Moldaviju i „MRT“ da pokušaju svoje sukobe riješiti različitim vrstama pregovora. Moldavske vlasti su obavijestile podnositelje predstavke da ne mogu poduzeti ništa kako bi im pomogli.

63. U školskoj 2000-2001. godini školu je pohađalo 709 učenika, a u školskoj 2008-2009. godini 169 učenika.

II. IZVJEŠTAJI MEĐUVLADINI I NEVLADINI ORGANIZACIJA

A. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope

64. Dana 16. septembra 2005. Odbor za poštivanje obaveza zemalja članica Vijeća Evrope (Odbor za nadzor) Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope (PACE) izdao je izvještaj o “Funkcioniranju demokratskih institucija u Moldaviji”. U dijelu izvještaja posvećenom Transdnjestriji stoji sljedeće:

“31. U proteklih nekoliko mjeseci, došlo je do značajnih novih događanja, koje Skupština mora pažljivo nadgledati i popratiti na najbolji mogući način.

32. Nakon intenzivnih diplomatskih kontakata između Moldavije i Ukrajine, na GUAM samitu u Kišinjevu, održanom 22. aprila ukrajinski predsjednik Juščenko najavio je inicijativu za rješavanje pridnjestrovskog pitanja u sedam tačaka. ...

Glavna tendencija ovog novog plana je da se ostvari dugoročno rješenje kroz demokratizaciju Pridnjestrovlja. To bi podrazumijevalo:

– stvaranje uvjeta za razvoj demokratije, civilnog društva i višepartijskog sistema u Pridnjestrovlju;

– održavanje slobodnih i demokratskih izbora za Vrhovni Sovjet Pridnjestrovlja, pod nadzorom Evropske unije, OSCE-a, Vijeća Evrope, Rusije, Sjedinjenih Država, i drugih demokratskih država, uključujući i Ukrajinu;

– transformaciju postojećeg oblika mirovnih operacija u međunarodnu misiju vojnih i civilnih posmatrača pod okriljem OSCE-a i proširenje broja ukrajinskih vojnih posmatrača u regionu;

– saglasnost pridnjestrovskih vlasti da međunarodne posmatračke misije, u kojima su zastupljeni i ukrajinski eksperti, posjećuju vojno-industrijska poduzeća u pridnjestrovskom regionu;

– kratkoročne misije OSCE-a u Ukrajini koje će potvrditi kretanje roba i osoba preko ukrajinsko-moldavske granice.

33. Cijeli tekst Ukrajinskog plana predočen je 16-17. maja na sastanku predstavnika medijatora iz Moldavije i Pridnjestrovlja u Vinicji, Ukrajina, nakon što su ukrajinski sekretar Vijeća sigurnosti, Pjotr Porošenko i moldavski predsjednički suradnik, Mark Tkačuk proveli gotovo mjesec dana u ‘posredničkoj diplomatiji’.

34. Reakcije su bile različite, ali oprezno pozitivne.

35. Dana 10. juna moldavski parlament usvojio je ‘Deklaraciju o ukrajinskoj inicijativi za rješavanje transdnjestrskog konflikta’ kao i dva apela, o demilitarizaciji i promoviranju kriterija demokratizacije pridnjestrovskog regiona Republike Moldavije....

36. Deklaracija je pozdravila inicijativu predsjednika Juščenka, nadajući se da će ona postati ‘glavnim faktorom ostvarivanja teritorijalnog i civilnog jedinstva Moldavije’. Parlament je, međutim, izrazio žaljenje što ukrajinska inicijativa nije odrazila neke od važnih načela rješavanja konflikta, a na prvom mjestu povlačenje ruskih snaga; demilitarizaciju; načela i uvjete za demokratizaciju regiona i uspostavljanje transparentne i pravne kontrole nad pridnjestrovskim segmentom moldavsko-ukrajinske granice. Pozvala je na dodatne napore međunarodne zajednice i Ukrajine u ovom pogledu.

37. Parlament je također kritizirao brojne odredbe, koje bi se mogle ‘kositi sa suverenitetom Republike Moldavije’, kao što je učešće Pridnjestrovlja u vođenju vanjske politike i prijedlog za kreiranje tzv. odbora za pomirenje. Parlament je insistirao na rješavanju konflikta u okviru moldavskog Ustava kroz dijalog sa novim, demokratski izabranim vodstvom. Niz je, dakle, nepodudarnosti između ukrajinske inicijative i pristupa njegovoj provedbi koji je izabrala Moldavija.

38. Medijatori u pridnjestrovskom konfliktu (OSCE, Rusija i Ukrajina) izjavili su da je plan osigurao konkretan poticaj ka ostvarenju rješenja. Na posljednjem sastanku, pozvali su strane na nastavak direktnog i kontinuiranog dijaloga o rješavanju konflikta.

39. Položaj Rusije je delikatniji. Jasno je da, kroz svoje vojno i ekonomsko prisustvo i zahvaljujući jakim kulturnim i lingvističkim vezama sa Pridnjestrovljem, Rusija želi zadržati snažan uticaj na ovaj teritoriji. Mediji su nedavno objavili postojanje ‘Akcionog plana za zadržavanje ruskog uticaja u Republici Moldaviji’, čiji su detalji ostali tajnom. Rusija je snažno privržena tzv. ‘Kozakovom memorandumu’ iz 2003.,

koji je Moldaviji predložio federalno rješenje. Moldavija je bila gotovo prihvatila taj plan. Odbila je da ga potpiše u posljednjem momentu, navodno pod uticajem Zapada.

40. Tokom posljednjih mjeseci, bilo je više znakova tenzija. Na primjer, 18. februara državna Duma Ruske Federacije usvojila je, velikom većinom, rezoluciju kojom se od ruske Vlade traži da izrekne brojne ekonomske i druge sankcije protiv Moldavije, ali isključujući Transdnjestriju, ukoliko moldavske vlasti ne ukinu 'ekonomsku blokadu Transdnjestrije.' Te sankcije su podrazumijevale zabranu uvoza moldavskog alkohola i duhana, svjetske tržišne cijene za izvoz prirodnog ruskog gasa u Moldaviju i vize za Moldavljanje koji ulaze u Rusiju.

41. Oba apela, koje je moldavski parlament usvojio, pozivala su Vijeće Evrope da im pruži podršku i da se aktivno uključe u proces demokratizacije Transdnjestrije. Tokom naše posjete Kišnjev, naši sagovornici su više puta naglašavali značaj koji pridaju ekspertizi i iskustvima naše organizacije u ovom pogledu. Dokumenti, koje je usvojio moldavski parlament, moldavski predsjednik parlamenta je službeno dostavio Odboru za nadzor 'na razmatranje u okviru nadzora procesa u Moldaviji' i na 'analizu, komentare i preporuke, kao i ideje Parlamentarne skupštine, koje mogu doprinijeti demokratizaciji pridnjestrovskog regiona i konačnom rješavanju konflikta'.

42. Na prvi pogled, plan bi pomno pratilo Vijeće Evrope, kao vodeća organizacija u oblasti demokratije, ljudskih prava i vladavine prava. Odbor nam je, stoga, naložio da posjetimo Kijev, Moskvu, Bukurešt i Brisel kako bi se sastali sa glavnim akterima odgovornim za Ukrajinski plan i kako bi smo se upoznali sa svim detaljima. Na osnovu ove informacije napravićemo konkretan prijedlog kako Skupština može igrati djelotvornu ulogu u ostvarivanju plana.

43. Ostalo je mnogo otvorenih pitanja o provedbi Ukrajinskog plana i uvjeta koje je postavio moldavski parlament. Međutim, u odnosu na pozadinu svih propalih diplomatskih pokušaja, on ima jednu ogromnu prednost. On kombinira diplomatske napore sa konkretnim mjerama za demokratizaciju ne samo Pridnjestrovlja već Moldavije, koja mora poslužiti kao primjer. Ova inicijativa dolazi u pravo vrijeme jer se poklapa sa ogromnim zalaganjem za demokratizaciju i evropske integracije u cijelom regionu.

44. Ne samo Moldavija, čiji su teritorijalni integritet i suverenitet povrijeđeni, već i Evropa u cjelini ne može više priuštiti da imaju tu 'crnu rupu' na svojoj teritoriji. Pridnjestrovlje je središte svih vrsta nezakonite trgovine i, u prvom redu, trgovine oružjem i svih oblika krijumčarenja. Političkim životom i dalje dominiraju tajne policije, a temeljna sloboda i slobode se ograničavaju.

45. Jadan od najtežih elemenata je, čini se, mogućost organiziranja demokratskih izbora u Pridnjestrovlju. Za takvo nešto region mora imati političke partije, medije i civilno društvo koji slobodno djeluju. Dana 27. marta, lokalni izbor u Pridnjestrovlju (za izbor vijeća mjesta, naselja, grada i okruga, te predsjedavajućeg vijeća mjesne zajednice i naselja) pokazali su još uvijek nedostaje snažna opozicija. Ovi izbori su, uzgred rečeno, smatrani probom za zakazane izbore u decembru 2005. za Vrhovni sovjet Pridnjestrovlja.

46. Međutim, došlo je do zanimljivog razvoja događaja, naročito u vezi sa grupom članova Vrhovnog sovjeta, koju je predvodio zamjenik predsjednika Parlamenta, Evgenij Ševčuk.¹ Dana 29. aprila ova grupa je pokrenula ambiciozne prijedloge

izmjena pridnjestrovskog 'ustava' u cilju jačanja ove 'parlamentarne uloge vis-à-vis predsjednika' i izvršne vlasti – na primjer dodjeljujući mu pravo da izglasa nepovjerenje 'ministarskim' i drugim službenicima koje imenuje 'predsjednik', ili pravo da kontrolira rad i rashode izvršne vlasti. Neke skromnije izmjene, kao i nacrt zakona o lokalnoj upravi, koji propisuje da se predsjedavajući regiona [okruga] i gradskog vijeća biraju tajnim glasanjem vijeća, usvojene su 18. maja u prvom čitanju. Gospodin Ševčuk je također promovirao zakonodavnu inicijativu za transformaciju službene regionalne televizije, 'TV PMR', u javnu radiodifuznu instituciju.

47. Dana 22. juna Vrhovni sovjet je preporučio da 'predsjednik' Smirnov rauriješi sa dužnosti 'ministra' pravde, Viktora Balala. Balala, koji je jedan od najbližih saveznika 'predsjednika', nedavno je odlučio prebaciti funkciju registracije sa svog 'ministarstva' na kvazi-privrednu komoru eksperata.'

48. Dana 22. jula moldavski parlament odobrio je u dva čitanja Zakon o glavnim odredbama o posebnom pravnom statusu naseljenih područja na lijevoj obali Dnjestra (Pridnjestrovlje). Zakon je uspostavio autonomnu teritorijalnu jedinicu, koja je neodvojivi dio Moldavije i koja - u okviru plenarnih ovlasti utvrđenih Ustavom i zakonima Moldavije - odlučuje o pitanjima iz svoje nadležnosti. Zakon propisuje da se naseljeni lokaliteti na lijevoj obali Dnjestra mogu pridružiti Pridnjestrovlju ili se ocijepiti od njega na temelju lokalnog referenduma, te u skladu s moldavskim zakonodavstvom."

65. U svjetlu ovog izvještaja, PACE je usvojio rezoluciju u kojoj je, *između ostalog*, naveo da:

"10. Skupština pozdravlja nastavak pregovora nakon ukrajinske optimistične inicijative za rješavanje pridnjestrovskog konflikta, dajući prioritet demokratizaciji. Nada se da će se trenutnom petočlanom sastavu, u kojem su zastupljeni Moldavija, pridnjestrovski region, Rusija, Ukrajina i OSCE, pridružiti i Vijeće Evrope. Ona naglašava potrebu za učinkovitim nadzorom granice između Moldavije i Ukrajine, te skladišta naoružanja i tvornica za proizvodnju naoružanja. S obzirom na njihovu akumuliranu stručnost, Skupština želi da i njeni izvjestitelji budu u toku sa svim tim zbivanjima.

11. Svako rješenje pridnjestrovskog konflikta mora biti utemeljeno na neprikosnovenom načelu punog poštivanja moldavskog teritorijalnog integriteta i suvereniteta. U skladu s načelom vladavine prava, svako rješenje mora biti usaglašeno sa voljom naroda izraženom kroz potpune i slobodne demokratske izbore, koje provode međunarodno priznata tijela."

B. Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE)

66. U svom godišnjem izvještaju za 2004. godinu, OSCE se osvrnuo na Pridnjestrovlje zapažajući sljedeće:

"...Dogadađ koji je najviše poremetio situaciju bila je odluka transdnjestrijskih vlasti, donesena sredinom jula, da zatvore moldavske škole na teritoriji Transdnjestrije, koje

---

¹ Napomena registrara: Gospodin Ševčuk je izabran za "predsjednika" "MRT-a" u decembru 2011.

nastavu izvode na latiničnom pismu. Kao odgovor na to, moldavska strane je obustavila svoje učešće u petočlanoj grupi za pregovore o rješenju konflikta.

Zajedno sa ko-medijatorima iz Ruske Federacije i Ukrajine, Misija je radila iznimno dugo, od sredine jula do jeseni, kako bi popravila školsku krizu i pronašla i provela rješenje. Misija je također nastojala ublažiti tenzije između strana u konfliktu u vezi sa slobodom kretanja, obradivim zemljištem i željeznicama.”

Godine 2004. OSCE je također primijetio da je:

“Samo jedan voz sa otprilike 1,000 tona municije uklonjen iz depoa Operativne grupe ruskih snaga u Transdnjestriji 2004. godine. Oko 21,000 metričkih tona municije je ostalo da se ukloni, zajedno sa preko 40,000 malog i lakog naoružanja i otprilike deset vagona ostale vojne opreme. Misija je nastavila koordinirati sredstva tehničke i finansijske pomoći Ruskoj Federaciji za ove aktivnosti.”

67. U godišnjem izvještaju za 2005. se navodi:

“Misija je svoje napore usredotočila na ponovno pokretanje pregovora o političkom rješenju, koji su obustavljeni u ljeto 2004. Medijatori iz Ruske Federacije, Ukrajine i OSCE-a održali su konsultacije s predstavnicima iz Kišinjeva i Tiraspolu u januaru, maju i septembru. Na sastanku u maju, Ukrajina je predstavila plan predsjednika Viktora Juščenka za rješenje konflikta kroz demokratizaciju. Ova inicijativa predviđa demokratizaciju transdnjestarske regije kroz međunarodno provedene izbore za regionalna zakonodavna tijela, uporedo sa promoviranjem demilitarizacije, transparentnosti i jačanja povjerenja.

U julu je, moldavski parlament, pozivajući se na Ukrajinski plan, donio Zakon o osnovnim principima posebnog pravnog statusa Transdnjestrije. Tokom konsultacija u septembru u Odesi, Kišnjev i Tiraspolu složili su se da pozovu predstavnike EU i SAD-a da sudjeluju kao posmatrači u pregovorima. Formalni pregovori nastavljani su u proširenom sastavu u oktobru, nakon 15-mjesečne pauze, i nastavljani su u decembru, nakon sastanka Ministarskog vijeća OSCE-a u Ljubljani. Dana 15. decembra, predsjednici Ukrajine i Ruske Federacije, Viktor Juščenko i Vladimir Putin, objavili su zajedničko saopštenje u kojem pozdravljaju nastavak pregovora o rješavanju sukoba u Transdnjestriji.

U septembru, predsjednici Voronin i Juščenko zajedno su uputili zahtjev predsjedavajućem OSCE-a da razmotri upućivanje Međunarodne misije za procjenu (IAM), koja bi analizirala demokratske uvjete u Transdnjestriji i potrebne korake za provođenje demokratskih izbora u regiji. Paralelno s tim, Misija OSCE-a provela je tehničke konsultacije i analize o temeljnim zahtjevima za demokratske izbore u transdnjestarskoj regiji, kako je predloženo u Juščenkovom planu. U oktobarskom krugu pregovora, od predsjedavajućeg OSCE- se tražilo da nastavi konsultacije o mogućem organiziranju Međunarodne misije za procjenu za transdnjestarski region.

Zajedno s vojnim stručnjacima iz Ruske Federacije i Ukrajine, Misija OSCE-a završila je pripremu paketa predloženih mjera za izgradnju povjerenja i sigurnosti, koje su trojica medijatora predstavila u julu. Misija je nešto kasnije započela konsultacije o paketu sa predstavnicima u Kišinjev i Tiraspolu. Oktobarski krug pregovara pozdravio je mogući napredak u pogledu unapređenja transparentnosti kroz međusobnu razmjenu vojnih podataka, kao što je predviđeno elementima tog paketa.”

Po pitanju povlačenja ruske vojske, OSCE je primijetio:

“Tokom 2005. nije bilo povlačenja ruskog naoružanja i opreme iz transdnjestrijskog regiona. Ostalo je da se ukloni još oko 20,000 metričkih tona municije. Komandant operativne grupe ruskih snaga izvijestio je da je u maju uništeno 40,000 malog i lakog naoružanja, koje se nalazilo u skladištima naoružanja ruskih snaga u transdnjestrijskom regionu. OSCE-u nije bilo dopušteno da potvrdi ove tvrdnje.”

68. Godine 2006., OSCE je izvijestio o sljedećem:

“Referendum o ‘nezavisnosti’ od 17. septembra i ‘predsjednički’ izbori od 10. decembra u Pridnjestrovlju – a OSCE nije priznao niti pratio ni jedne i ni druge – oblikovali su političko okruženje ovog rada.

Kako bi potaknula razgovore o rješavanju konflikta, Misija je dokumentima izrađenim početkom 2006. predložila: moguće razgraničenje nadležnosti između središnje i regionalne vlasti, mehanizam za praćenje tvornica u pridnjestrovskom vojno-industrijskom kompleksu; plan za razmjenu vojnih podataka, te provođenje misije sa ciljem ocjene uvjeta i davanja preporuka za demokratske izbore u Pridnjestrovlju. Pridnjestrovska strana je, međutim, odbila nastaviti pregovore nakon martovskog uvođenja novih carinskih propisa za izvoz iz Pridnjestrovlja, tako da nije bilo moguće ostvariti nikakav napredak, uključujući ni ovim projektima. Pokušaji da se ovaj zastoj deblokira putem konsultacija sa medijatorima (OSCE, Rusija i Ukrajina) i posmatračima (Evropska unija i Sjedinjene Američke Države) u aprilu, maju i novembru, i konsultacija sa medijatorima i posmatračima sa svakom stranom zasebno u oktobru nisu urodili plodom. ...

Dana 13. novembra, grupa od 30 šefova delegacija OSCE-a, zajedno sa članovima Misije OSCE-a dobila je pristup, po prvi put od marta 2004. skladištima naoružanja Ruske Federacije u Kobalšni, blizu moldavsko-ukrajinske granice u sjevernom Pridnjestrovlju. Tokom 2006., međutim, nije bilo povlačenja ruskog streljiva i opreme iz Pridnjestrovlja, a više od 21.000 tona streljiva je ostalo uskladišteno u regionu...”

69. U godišnjem izvještaju za 2007. stoji:

“Medijatori u procesu rješavanja pridnjestrovskog problema, Ruska Federacija, Ukrajina i OSCE, i posmatrači, Evropska unija i Sjedinjene Američke Države, sastali su se četiri puta. Medijatori i posmatrači su se sreli na neformalnom sastanku sa moldavskom i pridnjestrovskom stranom jednom, u oktobru. Svi susreti se fokusirali na pronalaženje načina za ponovno pokretanje formalnih pregovora o rješavanju konflikta, koji se ipak nisu uspjeli nastaviti. ...

Misija je posvjedočila da nije bilo povlačenja ruske municije i vojne opreme tokom 2007. godine. Dobrovoljni fond i dalje ima dovoljno sredstva za završavanje procesa povlačenja.”

70. Godine 2008., OSCE je primijetio:

“Moldavski predsjednik, Vladimir Voronin, i pridnjestrovski lider, Igor Smirnov, sastali su se u aprilu, prvi put u sedam godina, a nakon toga je uslijedio još jedan susret 24. decembra. Medijatori iz OSCE-a, Ruske Federacije i Ukrajine i posmatrači iz Evropske unije i Sjedinjenih Država sastali su se pet puta. Neformalni sastanci sukobljenih strana i medijatora dogodili su se u pet navrata. Ali uprkos svim ovim i dodatnim naporima posredničke diplomatije, formalni pregovori u sastavu ‘5+2’ nisu nastavljeni. ...

Tokom 2008. nije bilo povlačenja ruske municije i opreme iz Pridnjestrovlja. Dobrovoljni fond i dalje ima dovoljno sredstva za završavanje procesa povlačenja.”

C. Međunarodne nevladine organizacije

71. U svom izvještaju od 17. juna 2004, “Moldavija: regionalne tenzije oko Transdnjestrije” (Evropski izvještaj br. 157), Međunarodna krizna grupa (ICG) ustanovila je sljedeće (izvod iz Izvršnog sažetka):

“Ruska podrška samoprovanoj i nepriznatoj Dnjestarskoj Moldavskoj Republici (DMR) spriječila je rješavanje konflikta i sputala napredak Moldavije ka širim integracijama u evropske političke i ekonomske strukture. U skorijim i krajnje unilateranim pokušajima da se riješi transdnjestarski konflikt, Rusija je demonstrirala gotovo hladnoratovsko razmišljanje. Uprkos utješnoj retorici o rusko-evropskoj uniji, (EU) odnosima i rusko-američkoj saradnji na rješavanju konflikta i održavanju mira u novouspostavljenim državama bivšeg Sovjetskog Saveza, stare navike, čini se, teško umiru. Rusija i dalje oklijeva da EU, Ameriku ili Organizaciju za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) prihvati kao aktivne sudionike u rješavanju ovog konflikta jer mnogi u Moskvi Moldaviju i dalje vide kao sferu isključivo ruskog geopolitičkog interesa.

Rusiji nije bilo teško iskoristiti političku i ekonomski nestabilnost Moldavije za svoje vlastite interese. Iako je prihvatila konkretne rokove za povlačenje svojih snaga, Rusija se u više navrata vraćala, nastojeći progurati političko rješenje koje bi osiguralo, kroz neuravnotežene ustavne aranžmane, kontinuirani uticaj Rusije na kreiranje politika u Moldaviji i prolongiralo vojno prisustvo pod krinkom mirovnih snaga. Za sada još nije bila voljna iskoristiti svoj uticaj na vodstvo DMR-a [“MRT-a”] kako bi promovirala pristup rješavanju konflikta koji uravnotežuje legitime interese svih strana.

Ukrajinski i moldavski poslovni krugovi postali su vješti u korištenju paralelne ekonomije DMR-a za vlastite ciljeve, učestvujući redovno u re-eksportu i drugim nezakonitima praksama. Neki su koristili politički utjecaj kako bi spriječili, odgodili, i opstruirali odluke koje bi mogle izvršiti pritisak i nagnati vodstvo DMR-a na kompromis. To uključuje ukidanje poreznih i carinskih propisa koji pogoduju ilegalnim re-izvoznim poslovima, izvršenju učinkovite granične i carinske kontrole i naplate carina i poreza na unutarnjim ‘granicama’.

Uz podršku ruskih, ukrajinskih i moldavskih elita, vodstvo DMR-a je postalo odlučnije. Shvativši da nije vjerovatno da će postati međunarodno priznati, fokusirali su se na očuvanje *de facto* nezavisnosti preko labave konfederacije sa Moldavijom. Nažalost, vođe DMR-a – iskorištavajući kontradikcije u poreznom i carinskom sistemu Moldavije i DMR-a – nastavljaju izvlačiti značajan profit od zakonitih i nezakonitih ekonomskih aktivnosti, uključujući re-eksport, krijumčarenje i proizvodnju oružja.

DMR je postao samosvjestan akter, sa svojim interesima i strategijama, koji posjeduje ograničen prostor za samostalno političko manevriranje, ali opsežnu mrežu ekonomskih i drugih veza diljem Rusije, Moldavije i Ukrajine. Međutim, i dalje je jako ovisna o ruskoj političkoj i ekonomskoj podršci i ne voli se dovoditi u poziciju u kojoj mora djelovati suprotno ruskoj politici. Ruski i interesi DMR-a često se preklapaju, ali u nekim slučajevima lideri DMR-a su bili u stanju osmisliti i provesti određene strategije kojima su izbjegli pritiske Rusije, odgodili pregovore, opstruirali

ruske inicijative, i potkopali ruske politike, izigravajući da imaju nesuglasice sa ko-medijatorima, kapitalizirajući time iz alternativnih izvora vanjske podrške.

Najnoviji pokušaj Rusije da postigne dogovor - Kozakov memorandum u oktobru i novembru 2003. - pokazao je da njezin utjecaj, iako sveprisutan, ima svoja ograničenja. Rusija ne može progurati svoje rješenje bez podrške Moldavije i međunarodne zajednice, pogotovo ključnih aktera poput OSCE-a, EU i SAD-a. Sveobuhvatno političko rješenje zahtijeva pristup koji može premostiti razlike između Rusije i drugih ključnih međunarodnih aktera, pri tom uzevši u obzir relativno interese moldavske vlade i DMR-a.

Uprkos shvatanju da Rusiju ne treba antagonizirati, gravitacijska sila evropskih integracija je veoma snažna u Moldaviji. Nedavno je čak i njeno komunističko vodstvo naglasilo potrebu da se učini više kako bi se ostvario taj cilj. Tokom posljednje decenije, ova zemlja je rijetko bila na zapadnjačkom radaru, međutim, trebaće mnogo više jasnije podrške EU i SAD-a da bi se odoljelo ruskoj politici i materijalnoj podršci za DMR i transdnjestarskoj opstrukciji pregovaračkog procesa. Međunarodni akteri moraju, također, pomoći Moldaviji da osigura svoje granice protiv ilegalnih privrednih aktivnosti koje Transdnjestriju drže na površini i koje također utiču na njene evropske susjede.

Sukob se može riješiti samo ako međunarodna zajednica koristi svoj utjecaj na Rusiju, bilateralno i u okviru OSCE-a. Tek tada, i sa znatno odlučnijim opredjeljenjem za političke, ekonomske i upravne reforme sa svoje strane, Moldavija će biti u mogućnosti ostvariti svoje evropske težnje. Sveobuhvatna strategija za uvrštavanje Moldavije, Ukrajine i Rusije u okvire šire evropske politike EU biće prvi kritični korak u tom pogledu.”

72. U svom izvještaju od 17. augusta 2006., “Nesigurna budućnost Moldavije” (Evropski izvještaj br.175), Međunarodna krizna grupa je primijetila (izvod iz Izvršnog sažetka):

“Sa očekivanim ulaskom Rumunije u EU 2007. godine, EU će dijeliti granice sa Moldavijom, slabijom državom podijeljenom konfliktom i zaraženom korupcijom i organiziranim kriminalom. Moldavsko vodstvo je izrazilo svoju želju da pridruživanje EU, ali njihova opredijeljenost je sumnjiva, a naponi na rješavanju spora za odmetnutim regionom Transdnjestrije nisu uspjeli dokinuti štetnu blokadu koja traje već petnaest godina. Mladi ljudi imaju malo vjere u budućnost zemlje i napuštaju je u alarmantno velikom broju. Ako Moldavija želi postati stabilnim članom susjedstva EU, potrebno je mnogo više međunarodnog angažmana, ne samo na rješavanju konflikta već i u pogledu pokretanja domaćih reformi koji će joj pomoći da postane atraktivnijom zemljom za svoje građane.

Dvije nedavne inicijative EU i Ukrajine dale su nadu da će se odnos snaga u separatističkom sporu značajno promijeniti. Misija EU za pomoć granicama (EUBAM), koja je pokrenuta krajem 2005., pomogla je u zaustavljanju krijumčarenja na transdnjestarskom dijelu moldavsko-ukrajinske granice, koji je bio ključni izvor prihoda vlasti u Tiraspolu, glavnom gradu Transdnjestrije. U isto vrijeme, Kijev je proveo carinski režim omeđavanja kako bi pomogao Moldaviji da uredi transdnjestarski izvoz, koji je smanjio mogućnost poslovanja odmetnute regije bez nadzora Moldavije, što im je zadalo veliki psihološki udarac.

Ali, čini se da je optimizam da će ove mjere u konačnici natjerati Transdnjestriju da napravi diplomatske ustupke bio lažan. Iako je EUBAM imao značajan uspjeh, naročito jer se radilo o malom projektu u malom proračunu, široko rasprostranjeno krijumčarenje se i dalje nastavlja. Ni ukrajinski carinski režim nije imao odlučujući uticaj na transdnjestarsko poslovanje, koje je i dalje u stanju provoditi legalne profitabilne aktivnosti kao i ranije. Štaviše, domaća politička nesigurnost dovela je u pitanje nastavak provođenja novih propisa koje je donio Kijev.

Rusija je povećala svoju podršku Transdnjestriji, slanjem dodatne ekonomske pomoć i poduzimanjem kaznenih mjera protiv Moldavije, uključujući i paralizirajuću zabranu izvoza vina, koji je jedan od njihovih glavnih izvora prihoda. Moskva odbija povući vojnike razmještene u Transdnjestriji još od sovjetskih vremena, čije prisustvo služi da se održi *status quo*. Uz rusku podršku, transdnjestarski lider, Igor Smirnov, nema mnogo poticaja za postizanje kompromisa na svom putu ka nezavisnosti. Pregovori između sukobljenih strana uz posredovanje međunarodnih medijatora ne vode nigdje, uprkos prisustvu EU i SAD-a još od 2005. u svojstvu posmatrača. Iako su postignuti neki dogovori o stepenu autonomije u rješenju, Moldavija je radikalizirala svoj položaj kako bi istom mjerom odgovorila na transdnjestarsku nepopustljivost.”

73. U svom izvještaju naslovljenom “Sloboda u svijetu 2009.”, Freedom House je prokomentirao, *između ostalog*:

“Moldavija je odbacila plan federalizacije, koji je podržala Rusija, u novembru 2003. nakon što je izazvala javne prosvjede. Najnoviji krug formalnih multilateralnih razgovora propao je početkom 2006., a glasači na pridnjestrovskom referendumu u septembru 2006., uvjerljivom većinom su podržali neovisnosti s krajnjim ciljem pridruživanja Rusiji, iako ni Moldavija ni međunarodna zajednica nisu priznale legitimitet ovih izbora.

U odsustvu pregovora u sastavu 5+2, Voronin je počeo bilateralne razgovore sa Rusijom i poduzeo niz koraka kako bi moldavsku vanjsku politiku uskladio sa politikom Kremlja. Većinu 2008. godine, poticao je Rusiju da prihvati prijedlog po kojem bi Pridnjestrovlje imalo značajnu autonomiju unutar Moldavije, snažno i unitarno prisustvo u moldavskom parlamentu, pravo na odcjepljenje, ukoliko se Moldavija ubuduće pripoji Rumuniji. Poštivala bi se ruska imovinska prava, a ruske trupe bi bile zamijenjene civilnim posmatračima. Voronin je branio svoje zasebne ‘konsultacije’ sa Rusijom pod izlikom da će se svako rješenje finalizirati u sastavu 5+2.

Problem Pridnjestrovlja je dobio dodatnu razinu hitnosti u augustu 2008., nakon što je Rusija ušla u kratki sukob sa Gruzijom i priznala nezavisnost dviju odmetnutih regija tamo. Ruski zvaničnici su kazali da ne planiraju priznavati PMR [‘MRT’], ali su upozorili Moldaviju da ne zauzima gruzijski konfrontacijski stav. Moldavska Vlada je, zauzvrat, odbila svako takvo poređenje i ponovo iskazala svoju opredijeljenost za mirne pregovore. Neki stručnjaci su izrazili zabrinutost da bi Rusija u bilateralnim pregovorima mogla nametnuti Moldaviji neka uvredljiva rješenja, a onda potom priznati PMR, ukoliko oni takvu ponudu odbiju.

Odnosi pridnjestrovskog predsjednika, Igora Smirnova sa Voroninom ostali su veoma napeti tokom čitave godine, jer je moldavski lider djelotvorno pregovarao oko skidanja Smirnova i jasno izrazio nezadovoljstvo liderstvom PMR-a. Njih dvojica su se sastali u aprilu, po prvi put od 2001., a zatim ponovno u decembru. Nekoliko dana

nakon aprilskog sastanka, rumunski predsjednik, Trajan Bašesku, indirektno je ukazao na mogućnost podjele, u kojoj će Ukrajina pripojiti Pridnjestrovlje a Rumunija Moldaviju, našto ga je Voronin optužio za sabotiranje pregovora. U međuvremenu, ruski predsjednik, Dmitri Medvedev, sastao se, zasebno, sa Voroninom i Smirnovom tokom godine ...

Politička prava i građanske slobode

Stanovnici Pridnjestrovlja ne mogu birati svoje lidere demokratski, i nisu u stanju učestvovati slobodno na moldavskim izborima...

Korupcija i organizirani kriminal ozbiljan su problem u Pridnjestrovlju ...

Medijsko okruženje je restriktivno ...

Sloboda vjere je ograničena ...

Iako nekoliko hiljada studenata studira moldavski, koristeći latinično pismo, ova praksa je ograničena. Moldavski jezik i latinično pismo se povezuju sa podrškom ujedinjenju sa Moldavijom, dok su ruski jezik i ćirilčno pismo povezani sa separatističkim ciljevima. Roditelji koji šalju svoju djecu u škole u kojima se koristi latinično pismo, i same te škole, suočavaju se sa rutinskim uznemiravanjem od strane sigurnosnih službi.

Vlasti ozbiljno ograničavaju slobodu okupljanja i rijetko izdaju potrebne dozvole za javne proteste ...

Sudstvo je podređeno izvršnoj vlasti i, općenito, provodi volju vlasti ...

Vlasti diskriminiraju etničke Moldavce, koji čine oko 40% stanovništva. Smatra se da etnički Rusi i Ukrajinci zajedno čine neznatnu većinu, a čak trećina stanovnika regije, navodno, ima ruske pasoše.”

III. RELEVANTNO MEĐUNARODNO PRAVO

A. Dokumenti međunarodnog prava koji se bave državnom odgovornošću za nezakonita djela

1. Nacrta propisa Međunarodne pravne komisije o odgovornosti države za međunarodna nezakonita djela

74. Međunarodna pravna komisija (ILC) usvojila je nacрте propisa o odgovornosti države za međunarodno priznata nezakonita djela (“nacrt propisa”) u augustu 2001. Članovi 6 i 8 Poglavlja II Nacrta propisa propisuju:

“Član 6: Postupanje organa koje je jedna država stavila na raspolaganje drugoj državi

Postupanje organa koji je jedna država stavila na raspolaganje drugoj državi, smatraće se, prema međunarodnom pravu, postupanjem države kojoj je stavljen na raspolaganje, ukoliko taj organ izvršava elemente vlasti koje mu je ta država dodijelila.

Član 8: Postupanje usmjereno ili kontrolirano od strane države

Postupanje osobe ili grupe osoba će se smatrati državnim postupanjem, prema međunarodnom pravu, ako ta osoba ili grupa osoba zapravo djeluju prema instrukcijama ili po smjernicama ili kontrolom države koja provodi to postupanje.”

2. Sudska praksa Međunarodnog suda pravde (MSP)

75. U svom savjetodavnom mišljenju pod nazivom “*Pravne posljedice po države od kontinuiranog prisustva Južne Afrike u Namibiji, uprkos Rezoluciji Vijeća sigurnosti 276 (1970)*”, MSP je zaključio, u vezi sa obavezom, prema međunarodnom pravu, da zaustavi nezakonitu situaciju:

“117. Nakon što je došao do ovih zaključaka, Sud će se sada baviti pravnim posljedicama koje nastaju po države uslijed nastavka prisustva Južne Afrike u Namibiji, unatoč rezoluciji Vijeća sigurnosti 276 (1970). Obvezujuća konstatacija nadležnog organa Ujedinjenih nacija da se radi o nezakonitoj situaciji ne može ostati bez posljedica. Nakon što je Sud suočen s takvom situacijom, bilo bi suprotno njegovoj pravosudnoj funkciji kada ne bi izjavio da postoji obaveza, naročito za članice Ujedinjenih nacija, da tu situaciju okončaju. Kao što je ovaj Sud presudio, pozivajući se na jednu od svojih odluka kojom je situaciju proglasio suprotnom pravilima međunarodnog prava: ‘Ova odluka podrazumijeva pravne posljedice, naime okončavanja te protivzakonite situacije’ (I.C.J. Izvještaji 1951., str. 82).

118. Južna Afrika, koja je odgovorna za kreiranje i održavanje situacije za koju je Sud utvrdio da je valjano proglašena nezakonitom, ima obavezu da tu situaciju okonča. Prema tome, pod obavezom je da povuče svoju upravu sa teritorije Namibije. Održavanjem trenutne nezakonite situacije, i okupiranjem teritorija bez položenog prava, Južna Afrika proizvodi međunarodne obaveze koje proizilaze iz kontinuiranog kršenja međunarodne obaveze. Također ostaje odgovorna za sva kršenja svojih međunarodnih obaveza ili prava naroda Namibije. Činjenica da Južna Afrika ne polaže nikakvo pravo na upravljanjem teritorije ne oslobađa je obaveze ni odgovornosti, prema međunarodnom pravu, prema drugim zemljama u pogledu provođenja svojih ovlasti na ovoj teritoriji. Fizička kontrola teritorije, a ne pravo na suverenitet ili legitimitet, čini osnovu za državnu odgovornost za djela koja utiču na druge države.”

76. U *predmetu koji se ticao primjene Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida (Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore)*, presuda od 26. februara 2007., MSP je, po pitanju državne odgovornosti, utvrdio:

“391. Prvo pitanje koje se postavlja jeste da li je, u principu, moguće državi staviti na teret odgovornost za ponašanje osoba ili grupa osoba koje, iako nemaju pravni status državnih organa, ustvari postupaju pod striktnom kontrolom države, tako da moraju biti tretirane kao njeni organi na način koji bi vodio odgovornosti države za

kršenje međunarodnog prava. Sud se ovim pitanjem već bavio i na njega je, u principu, odgovorio u presudi od 27. juna 1986. godine u predmetu *Vojne i paravojne aktivnosti u i protiv Nikaragve (Nikaragva protiv SAD)*, odluka o meritumu, Izvještaj MSP iz 1986., str. 62-64). U stavu 109. presude Sud je naveo da je morao

‘odlučiti ... je li ili nije veza kontraša sa vladom SAD bila u takvoj mjeri veza zavisnosti s jedne i kontrole s druge strane da bi bilo pravilno izjednačiti kontraše, u pravnom smislu, sa organima vlade SAD, ili organom koji je djelovao u ime te vlade’ (str. 62).

Zatim je Sud, razmatrajući činjenice u svjetlu informacija koje je imao, primijetio kako ‘ne postoji jasan dokaz da su SAD imale takav stepen kontrole na svim poljima da bi bilo opravdano smatrati kako su kontraši postupali u njeno ime’ (stav 109), pa je zaključio da ‘dokazi koji su dostupni Sudu ... nisu dovoljni da pokažu potpunu zavisnost [kontraša] od pomoći SAD-a’, tako da Sud ‘nije mogao zaključiti da su snage kontraša mogle u pravnom smislu biti izjednačene sa snagama SAD’ (str. 62-63, stav 110).

392. Citirani dijelovi pokazuju da, prema jurisprudenciji Suda, osobe, grupe osoba ili drugi subjekti mogu, s ciljem međunarodne odgovornosti, biti izjednačene sa državnim organima čak i ako takav status ne proizlazi iz međunarodnog prava, pod uslovom da te osobe, grupe osoba ili drugi subjekti djeluju u ‘potpunoj zavisnosti’ od države kojoj služe samo kao instrument. U takvom slučaju potrebno je pogledati i izvan samog pravnog statusa kako bi se dosegla stvarna veza između osoba koje djeluju i države s kojom su one blisko povezane, tako da ne izgleda da su oni tek njeni puki zastupnici: svako drugo rješenje omogućilo bi državama da izbjegnu međunarodnu odgovornost tako što bi izabrale da djeluju putem osoba ili subjekata čija bi nezavisnost bila čisto fiktivna.

Međutim, izjednačavanje tih osoba ili drugih subjekata s državnim organima kada oni nemaju takav status prema međunarodnom pravu mora biti izuzetak, budući da to zahtijeva dokazivanje naročito visokog stepena državne kontrole nad njima, vezu koju je Sud u ranije citiranoj presudi izričito opisao kao ‘potpunu zavisnost’ ...”

MSP je nadalje utvrdio da Srbija nije bila direktno odgovorna za genocid tokom rata u Bosni u periodu od 1992-1995. Presudio je, međutim, da je Srbija prekršila svoju pozitivnu obavezu, prema Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, da spriječi genocid, propuštajući da poduzme sve mjere u svojoj moći da zaustavi genocid koji se desio u Srebrenici u julu 1995. godine i propuštajući da preda Ratka Mladića, optuženog za genocid i saučesništvo u genocidu, Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju na procesuiranje.

B. Odredbe ugovora koje se odnose na pravo na obrazovanje

1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948.

77. Član 26 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima propisuje:

“(1) Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje je besplatno, bar u osnovnim i nižim stupnjevima. Osnovno obrazovanje je obavezno. Tehničko i stručno obrazovanje podjednako je pristupačno a više obrazovanje je dostupno svima, prema njihovim vlastitim sposobnostima.

(2) Obrazovanje je usmjereno na potpuni razvoj ljudske ličnosti i na jačanje poštivanja ljudskih prava i fundamentalnih sloboda. Ono promovira razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i religijskim grupama, te potpomaže djelatnosti Ujedinjenih nacija na održanju mira.

(3) Roditelji imaju prvenstveno pravo birati vrstu obrazovanja za svoju djecu.”

2. Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju iz 1960.

78. Gore pomenuta Konvencija, koju je Obrazovna, naučna i kulturna organizacija Ujedinjenih nacija usvojila na svojoj 11. sesiji u oktobru – decembru 1960., u članovima 1, 3 i 5 propisuje sljedeće:

“Član 1

1. U svrhu ove Konvencije, izraz “diskriminacija” obuhvaća svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti na osnovu rase, boje kože, spola, vjere, političkog ili nekog drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, ekonomskog statusa ili rođenja, sa svrhom osporavanja ili ugrožavanja prava na jednakost u odgoju i obrazovanju, naročito:

(a) osporavanje bilo kojoj osobi ili grupi pristupa bilo kojoj vrsti ili nivou odgoja i obrazovanja;

(b) ograničavanje bilo koje osobe ili grupe na niži odgojno-obrazovni standard;

(c) osnivanje ili održavanje odvojenih odgojno-obrazovnih sistema ili ustanova za osobe ili grupe, izuzimajući slučajeve predviđene odredbama člana 2. ove Konvencije; ili

(d) dovođenje bilo koje osobe ili grupe u položaj koji je nespojiv s ljudskim dostojanstvom.

2. U kontekstu ove Konvencije izraz “odgoj i obrazovanje” odnosi se na sve vrste i nivoe odgoja i obrazovanja i obuhvaća pristup odgoju i obrazovanju, odgojno-obrazovni standard i kvalitetu te uvjete u kojima se odgoj i obrazovanje provodi.

Član 3

U cilju otklanjanja i sprječavanja svakog oblika diskriminacije u smislu ove Konvencije, države potpisnice se obavezuju da će:

(a) ukinuti svaku zakonsku odredbu i upravno uputstvo, te prekinuti svaki upravni postupak koji uključuje diskriminaciju u odgoju i obrazovanju;

...

Član 5

1. Države potpisnice ove Konvencije su saglasne:

(a) da odgoj i obrazovanje trebaju biti usmjereni punom razvoju ljudske osobe i jačanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ono mora promovirati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih nacija na održanju mira; ...”

3. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966.

79. Član 13 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima propisuje:

“1. Države članke ovoga Pakta priznaju svakome pravo na odgoj i obrazovanje. One su saglasne u tome da se odgoj i obrazovanje moraju usmjeriti u pravcu punog razvoja ljudske osobe i svijesti o ljudskom dostojanstvu, i da mora jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. One su također saglasne u tome da obrazovanje mora omogućiti svim ljudima djelotvorno sudjelovanje u slobodnom društvu, promicati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim, etničkim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnosti Ujedinjenih nacija na održanju mira.

2. U cilju punog ostvarenja toga prava, države članke ovoga Pakta priznaju:

(a) a osnovno obrazovanje mora biti obavezno i besplatno za sve;

(b) da se srednje obrazovanje u svojim različitim oblicima, uključujući tehničko i strukovno srednje obrazovanje, mora učiniti raspoloživim i dostupnim svima, korištenjem svih odgovarajućih sredstava, naročito postepenim uvođenjem besplatnog obrazovanja;

(c) da se više i visoko obrazovanje moraju učiniti jednako dostupnim svima, prema sposobnostima, korištenjem svih odgovarajućih sredstava, naročito postepenim uvođenjem besplatnog obrazovanja;

(d) da, koliko je god to moguće, treba poticati ili unaprjeđivati osnovno obrazovanje za osobe koje nemaju ili nisu završile osnovno obrazovanje u njegovu punom trajanju;

(e) da treba aktivno razvijati školsku mrežu na svim razinama, uvesti odgovarajući sistem stipendiranja i stalno poboljšavati materijalni položaj učitelja.

3. Države članke ovoga Pakta se obavezuju da će poštivati slobodu roditelja i, gdje postoji takav slučaj, zakonskih skrbnika da mimo škola koje su osnovale državne vlasti, za svoju djecu izaberu druge škole koje udovoljavaju onim minimalnim obrazovnim standardima koje propisuje ili odobrava država, i da osiguraju vjerski i moralni odgoj za svoju djecu u skladu sa svojim osobnim uvjerenjima.

4. Ništa se u ovom članu ne smije tumačiti tako da ograničava slobodu pojedinaca i pravnih osoba u osnivanju i vođenju odgojno-obrazovnih ustanova, uz uvjet da se poštuju načela izložena u stavu 1. ovoga člana i da obrazovanje u tim ustanovama udovoljava minimalnim standardima kako ih propisuje država.”

4. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1966.

80. Član 5 gore pomenute Konvencije Ujedinjenih nacija propisuje (u relevantnom dijelu):

“U skladu s temeljnim obavezama navedenim u članu 2 ove Konvencije, države stranke su se obavezale da će zabraniti i ukinuti rasnu diskriminaciju u svim njezinim oblicima i da će zajamčiti pravo svakome na jednakost pred zakonom bez obzira na rasu, boju ili nacionalno ili etničko porijeklo, naročito u pogledu uživanja sljedećih prava:

...

(e) ekonomska, socijalna i kulturna prava, naročito:

...

(v) pravo na obrazovanje i stručno osposobljavanje;”

5. Konvencija o pravima djeteta iz 1989.

81. Članovi 28 i 29 gore pomenute Konvencije Ujedinjenih nacija propisuje:

“Član 28

1. Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na obrazovanje te će u svrhu ostvarivanja tog prava, postepeno i na temelju jednakih mogućnosti za svu djecu, naročito:

(a) Proglasiti osnovno školovanje obaveznim i besplatno dostupnim za svakoga;

(b) Ohrabrivati razvitak različitih oblika srednjeg obrazovanja, uključujući opće i stručno obrazovanje, učiniti ih dostupnim i pristupačnim svakom djetetu, i poduzeti odgovarajuće mjere kao što je uvođenje besplatnog obrazovanja i nuđenje finansijske pomoći u slučaju potrebe;

(c) pristup visokom obrazovanju za sve, na osnovu sposobnosti, svim odgovarajućim sredstvima;

(d) Učiniti dostupnim svoj djeci obrazovne i stručno-obrazovne informacije i savjetovanje;

(e) Preduzeti mjere da se podrži redovno pohađanje škola i smanjenje stopa prekida školovanja.

2. Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mjere da bi se obezbijedilo da se školska disciplina provodi na način primjeren dječijem ljudskom dostojanstvu i u skladu s ovom Konvencijom.

3. Države potpisnice će unaprjeđivati i ohrabrivati međunarodnu saradnju u stvarima koje se odnose na obrazovanje, naročito da bi se pridonijelo eliminaciji neukosti i nepismenosti širom svijeta i olakšao pristup naučnom i tehničkom znanju i modernim nastavnim metodama. U ovom pogledu će se posebna pažnja posvetiti potrebama zemalja u razvoju.

Član 29

1. Države potpisnice se slažu da se obrazovanje djeteta usmjeri ka:

(a) Razvoju dječije ličnosti, talenta i mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih punih mogućnosti;

(b) Razvoju poštovanja prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama kao i principima zajamčenim u Povelji Ujedinjenih nacija;

(c) Razvoju poštovanja prema roditeljima djeteta, djetetovom kulturnom identitetu, jeziku i vrijednostima, prema nacionalnim vrijednostima zemlje u kojoj dijete živi, zemlji iz koje može poticati, kao i prema civilizacijama drukčijim od njegove vlastite;

(d) Pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumijevanja, mira, tolerancije, jednakosti spolova i prijateljstva prema svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama, kao i osobama urođeničkog porijekla;

(e) Razvoju poštovanja prema prirodnoj okolini.

2. Nijedan dio ovog člana ili člana 28. neće se tumačiti tako da bi mogao smetati slobodi pojedinaca ili tijela da osnuju i usmjeravaju obrazovne institucije, uvijek pod uslovom da se poštuju principi izloženi u stavu 1 ovog člana i zahtjevi da obrazovanje koje se odvija u takvoj instituciji mora odgovarati minimalnim standardima koje je postavila država.”

PRAVO

82. Podnositelji predstavke su se žalili na prisilno zatvaranje škola od strane vlasti “MRT-a” i mjera koje su te vlasti poduzimale kako bi ih zaplašile i maltretirale zbog njihovog izbora da obrazovanje svoje djece nastave u školama na moldavskom/rumunskom jeziku. Sud prvo mora utvrditi da li, u odnosu na izjavljeni prigovor, podnositelji predstavke potpadaju pod nadležnost jedne ili obje tužene države, u smislu člana 1 Konvencije.

I. NADLEŽNOST

A. Izjašnjenja strana u postupku

1. Podnositelji predstavke

(a) Nadležnost Republike Moldavije

83. Podnositelji predstavke su tvrdili da, iako Moldavija nije imala efektivnu kontrolu nad Transdnjestrijom, taj region je ostao dijelom njene nacionalne teritorije, te je zaštita ljudskih prava na tom teritoriju ostala odgovornost Moldavije.

84. Podnositelji predstavke su smatrali da su pozitivne obaveze Moldavije prema njima postojale na nekoliko uzajamno povezanih razina. Moldavija je odgovorna da poduzme sve moguće mjere kako bi ponovo uspostavila vladavinu prava i svoju suverenu vlast u Transdnjestriji. Bila je također odgovorna da poduzme sve moguće mjere kako bi konkretno popravila situaciju podnositelja predstavke i zaštitila njihovu slobodu da studiraju i da svoju djecu šalju u škole u kojima se koristi moldavski nacionalni jezik. Podnositelji predstavke navode da, uprkos tome što Moldavija nije imala totalnu kontrolu nad Transdnjestrijom, imala je na raspolaganju značajna politička i ekonomska sredstva, kojima je mogla uticati na tekuće odnose sa vlastima “MRT-a”.

(b) Nadležnost Ruske Federacije

85. Podnositelji predstavke su istakli da su škole zatvorene 2004. godine, nedugo nakon što je Sud donio presudu u predmetu *Ilaşcu* (citirano gore). Tvrdili su da se činjenični nalazi, koji su naveli Sud da zaključi da je Rusija imala prevladavajući uticaj nad “MRT-om”, podjednako primjenjuju i na ovaj slučaj.

86. Podnositelji predstavke su istakli da od 2004. godine nije bilo potvrđenog povlačenja ruskog naoružanja i opreme. Tvrdili su je Rusija sklopila tajne dogovore sa vođama “MRT-a” u vezi sa upravljanjem skladištima naoružanja. Brojke koje je vlada Rusije predočila pokazuju da je 2003. godine bilo 2,200 ruskih trupa, koje su bile razmještene u tom regionu, i nije bilo nikakvih dokaza koji su upućivali da se taj broj značajno smanjio. Rusija je njihovo prisustvo opravdavala time da je neophodno da neko čuva skladišta naoružanja. Podnositelji predstavke su tvrdili da je prisustvo naoružanja i trupa bilo suprotno međunarodnim obavezama Rusije. Podnositelji predstavke su nadalje tvrdili da nije bilo nikakvih naznaka jasnog opredjeljenja za povlačenje trupa i naoružanja. Umjesto toga, zvanične ruski izvještaji su ukazivali da je povlačenje uvjetovano političkim dogovorom. Po mišljenju podnositelja predstavke, nastavak prisustva ruske

vojske predstavljao je latentnu prijetnju od buduće vojne intervencije, sa ciljem da zastraši moladvsku Vladu i oponente separatističkog režima u Transdnjestriji.

87. Podnositelji predstavke su tvrdili da je Transdnjestrija ovisila o uvozu energije iz Rusije i ruskih investicija, pomoći i trgovine. Rusija je činila 18% izvoza "MRT-a" i 43.7% njenog uvoza, uglavnom energije. "MRT" je isplatio manje od 5% potrošnje gasa, ali Rusija nije poduzela nikakve mjere glede naplate tog duga. Rusija je pružila direktnu humanitarnu pomoć Transdnjestriji, uglavnom u vidu doprinosa za starosne penzije, kršeći time moldavski zakon. Podnositelji predstavke su tvrdili da su službeni ruski izvori izjavili da je u periodu između 2007. i 2010., ukupni iznos finansijske pomoći Transdnjestriji iznosio 55 miliona američkih dolara.

88. Podnositelji predstavke su tvrdili da je ruski politički establišment smatrao Transdnjestriju isturenim položajem Rusije. Naveli su primjere izjava predstavnika Dume, koje govore u prilog nezavisnosti "MRT-a" od Moldavije, ukazujući na pozive Igora Smirnova, koji je bio predsjednik "MRT-a" do januara 2012., da se Transdnjestrija pripoji Ruskoj Federaciji. Također su naglasili da je nekih 12,000 osoba koje žive u Transdnjestriji dobilo rusko državljanstvo. U februaru i martu 2005., "u odgovor na radnje koje je moldavska Vlada poduzela sa ciljem pogoršavanja situacije u vezi sa Transdnjestrijom", Duma je usvojila rezolucije kojima je tražila od ruske Vlade da zabrani uvoz moldavskog alkohola i duhanskih proizvoda; izvoz energije u Moldaviju (osim u Transdnjestriju) po međunarodnim cijenama; da zahtijeva vize za državljane Moldavije koji posjećuju Rusiju, osim stanovnicima Transdnjestrije. Podnositelji predstavke citirali su nalaze Međunarodnog monetarnog fonda, da su ove mjere imale kombinirani negativni efekat na stopu ekonomskog rasta Moldavije od 2-3% godišnje u periodu 2006-2007.

2. Vlada Moldavije

(a) Nadležnost Republike Moldavije

89. Vlada Moldavije je ustvrdila da, prema obrazloženju presude u predmetu *Ilaşcu* (citiran gore), podnositelji predstavke potpadaju pod jurisdikciju Moldavije jer, polažući pravo na teritoriju i pokušavajući da osigura prava podnositelj predstavke, moldavske vlasti su preuzele pozitivne obaveze u odnosu na njih. Moldavska Vlada je istakla da oni tada još uvijek nisu imali nadležnost, u smislu vlasti i kontrole, nad transdnjestrijskom teritorijom, no ipak su nastavili izvršavati svoje pozitivne obaveze koje je pokrenuo *Ilaşcu*. Za moldavsku Vladu, centralno pitanje u pogledu Moldavije je bilo koliko daleko takva pozitivna obaveza može ići da aktivira državnu nadležnost. U ovom smislu, pozvali su se na djelomično

izdvojeno mišljenje sudije Sir Nicolasa Bratza, kojem su se, u presudi *Ilaşcu*, pridružili i sudije Rozakis, Hedigan, Thomassen i Panfîru.

(b) Nadležnost Ruske Federacije

90. Moldavska Vlada je smatrala da, u svjetlu načela definiranih u predmetu *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 55721/07, 7. jula 2011., činjenice ovog konkretnog slučaja potpadaju pod nadležnost Rusije zbog kontinuiranog vojnog prisustva, koje je spriječilo rješavanje konflikta.

91. Moldavska Vlada je istakla da oni nisu imali pristup skladištima naoružanja u Kobalşni te da nisu imali saznanja o stvarnim količinama naoružanja koje je Ruska Federacija još uvijek držala u Transdnjestriji. Tvrdili su da je bilo teško povući jasnu liniju između ruskih vojnika, koji su bili dijelom mirovnih snaga prema Ugovoru o prekidu vatre i ruskih vojnika, pripadnika Ruske operativne grupe (ROG), koja je bila razmještena u Transdnjestriji sa zadatkom da čuva skladišta naoružanja. Ustvrdili su da su, osim visokih komandnih lica, koja su vjerovatno regrutirana direktno iz Rusije, mnogi obični vojnici u obje grupe bili državljani Transdnjestrije, koji su podržavali separatistički režim. Konačno, istakli su da je vojni aerodrom Tiraspol bio pod ruskom kontrolom i da su ga službenici “MRT-a” mogli slobodno koristiti.

92. Moldavska Vlada je navela da je prisustvo ruske vojske i naoružanja u Transdnjestriji blokiralo napore za rješavanje konflikta i pomoglo da se separatistički režim zadrži na vlasti. Moldavska Vlada je bila stavljena u nepovoljan položaj i nije mogla slobodno pregovarati bez prijetnje da će se obustaviti povlačenje ruske vojske, što se desilo kada je Moldavija odbila Kozakov memorandum (vidi stav 27 gore). Protivljenje “MRT-a” uklanjanju naoružanja nije, po njihovom mišljenju, predstavljalo prihvatljivo opravdanje za neuklanjanje i neuništavanje naoružanja, a ruska Vlada nije trebala prihvatiti niti se osloniti na takvo protivljenje. Moldavska Vlada je bila spremna na sve vidove saradnje, osim kada je ta saradnja podrazumijevala pretjerano teške uvjete, kao što su oni koji su bili predloženi “Kozakovim memorandumom”. Aktivno učešće drugih međunarodnih partnera u procesu pregovora trebalo bi također ublažiti prekomjerni teret za Rusiju, koji proizilazi iz praktičnih aranžmana vezanih za uništenje skladišta naoružanja.

93. Vlada Moldavije je tvrdila da je ekonomija “MRT-a” bila usmjerena ka izvozu roba u Rusiju i Ukrajinu. Nije bilo stvarnih trgovinskih veza između “MRT-a” i same Moldavije. Međutim, samo oko 20% stanovništva je bilo ekonomski aktivno, a region je preživljavao zahvaljujući finansijskoj podršci Rusije u vidu oprosta duga za gas i humanitarnih donacija. Na primjer, 2011. godine “MRT” je zaprimila finansijsku pomoć od Rusije u iznosu od 20.64 miliona američkih dolara. U 2011. Transdnjestrija je

potrošila gasa u vrijednosti od 505 miliona dolara, ali je platila samo 4% (20 miliona američkih dolara).

94. Konačno, Vlada Moldavije je navela da je politika “MRT-a” u potpunosti bila orijentirana prema Rusiji, i daleko od Moldavije. Bilo je mnogo posjeta na visokoj razini između Rusije i Transdnjestrije i izjava podrške od visokorangiranih ruskih političara. Međutim, politička situacija se konstantno razvijala i teško je bilo dati cjelovitu ocjenu.

3. Vlada Rusije

(a) Nadležnost Republike Moldavije

95. Ruska Vlada nije komentirala stajalište Republike Moldavije glede nadležnosti u ovom predmetu.

(b) Nadležnost Ruske Federacije

96. Ruska Vlada se nije složila sa pristupom Suda po pitanju nadležnosti u predmetima *Ilaşcu* i *Al-Skeini* (oba citirana gore). Tvrdili su da je volja država ugovornica, kao što se navodi u tekstu člana 1 Konvencije, da se, u odsustvu izričite izjave prema članu 56, nadležnost svake države treba ograničiti na njene teritorijalne granice. Alternativno, ispravnije tumačenje bi bilo slijediti pristup koji je Sud primijenio u predmetu *Banković i drugi protiv Belgije i 16 drugih zemalja ugovornica* (dec.) [VV], br. 52207/99, ECHR 2001-XII, budući da on priznaje da nadležnost može, u izuzetnim slučajevima, biti ekstrateritorijalna. Za rusku Vladu, nadležnost se iznimno može proširiti ekstrateritorijalno tamo gdje zemlja ugovornica ima efektivnu kontrolu nad nekom drugom teritorijom, ekvivalentnu stepenu kontrole koju ima nad vlastitim teritorijem u vrijeme mira. To može obuhvatiti slučajeve kada je zemlja članica pod dugotrajnom okupacijom ili kada je teritorija pod efektivnom kontrolom vlade, koja se uredno smatra organom relevantne države članice, u skladu sa testom koji je primijenio Međunarodni sud pravde u *Predmetu koji se ticao primjene Konvencije za sprečavanje i kažnjavanje genocida (Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore)* (vidi stav 76 gore). Ne može se reći da je Rusija imala nadležnost u ovom konkretnom slučaju, gdje je teritorija bila *de facto* pod kontrolom vlade, koja nije bila organ niti instrument Rusije.

97. Nadalje, ruska Vlada je ustvrdila da ovaj predmet treba razdvojiti od prethodnih predmeta jer nema dokaza o bilo kakvim ekstrateritorijalnim djelovanjima ruskih vlasti. Nasuprot tome, u predmetu *Al-Skeini*, na primjer, Sud je utvrdio da rođaci podnositelja predstavke potpadaju pod nadležnost Ujedinjenog Kraljevstva jer su ih ubili britanski vojnici. Čak i u predmetu *Ilaşcu* Sud se naslanjao na dva seta argumenata kod utvrđivanja ruske nadležnosti: prvo, da je “MRT” bila pod dominantnim uticajem Rusije, ali također i da su podnositelje predstavke uhapsili ruski vojnici i da su ih

prebacili u zatvor u "MRT-u". U predmetu *Ilaşcu* odluka Sud se temeljila na činjenici da je Rusija bila direktno uključena u hapšenje i da, nakon ratifikacije Konvencije, nije poduzela dovoljne napore da osigura njihovo oslobađanje. U konkretnom slučaju, ruska Vlada je istakla da nije bilo uzročne veze između prisustva ruske vojske u Transdnjestriji i tretmana škola podnositelja predstavke. Naprotiv, ruska Vlada je pokušala riješiti školsku krizu u svojstvu medijatora. Štaviše, ruska Vlada je ustvrdila da nema dokaza da je Rusija imala efektivnu vojnu ili političku kontrolu u Transdnjestriji. Ako Sud utvrdi nadležnost Rusije u ovom predmetu, to bi efektivno značilo da je Rusija odgovorna, prema Konvenciji, a sva kršenja koja su se desila u Transdnjestriji, bez obzira na beznačajno vojno prisustvo Rusije tamo. Sud bi, stoga, trebao zaključiti da sporne činjenice ne potpadaju pod nadležnost Rusije prema članu 1 Konvencije.

98. Ruska Vlada nije dostavila nikakve brojke o količinama naoružanja koje se još uvijek nalaze u skladištima u Kobalşni, u Transdnjestriji. Međutim, insistirali su na tome da je većina naoružanja, municije i vojne opreme uklonjena između 1991. i 2003. Godine 2003., kada je moldavska Vlada odbila potpisati Memorandum za uspostavljanje Ujedinjene Moldavske Države ("Kozakov memorandum"), "MRT" je blokirala odvoz preostalog naoružanja. Prema navodima ruske Vlade, bila je neophodna i saradnja sa moldavskim vlastima, budući da su oni blokirali upotrebu željeznice od Transdnjestrije do teritorije koja je bila pod kontrolom Moldavije. Trenutno su u skladištima ostale samo granate, ručne bombe, haubice i municija za lako naoružanje. Preko 60% ove opreme je namijenjeno da se uništi na kraju garantnog roka, ali ruska Vlada nije definirala kada će se to desiti. Štaviše, uništenje ove municije će biti moguće tek kada se postigne dogovor o sigurnosti okoliša. Ruska Vlada je istakla da su oni bili odgovorni za zaštitu i čuvanje skladišta naoružanja od krađe, ali da su, ipak, bili pod pritiskom da povuku 1,000 vojnika razmještenih u Transdnjestriji koji su čuvali ta skloništa. Pored ovog malog kontingenta, bilo je još oko 1,125 ruskih vojnika koji su bili razmješteni u sigurnosnoj zoni, kao dio međunarodno dogovorenih mirovnih snaga. Sigurnosna zona je bila 225 km duga i 12-20 km široka. Po mišljenju ruske Vlade, bilo je evidentno da prisustvo nekoliko stotina ruskih vojnika, koji čuvaju skladišta i vrše funkcije mirovni snaga, ne može biti percipirano instrumentom efektivne sveobuhvatne kontrole u Transdnjestriji.

99. Ruska Vlada je negirala da je davala ekonomsku podršku "MRT-u". Što se tiče opskrbe gasom, objasnili su, budući da "MRT" nije priznata kao zaseban entitet prema međunarodnom pravu, da nije mogla imati svoje zasebne suverene dugove i da Rusija nije vršila zasebnu opskrbu gasom za Moldaviju i Transdnjestriju. Račun za opskrbu gasom za Transdnjestriju je, prema tome, pripisan Moldaviji. Opskrba regiona gasom organizirana je preko ruske javne korporacije Gazprom i Moldovagaz d.d., koji je u zajedničkom vlasništvu Moldavije i "MRT-a". Zaostali dug Moldovagaza

prema Rusiji prelazi 1.8 milijardi američkih dolara, od čega se 1.5 milijardi dolara odnosi na potrošnju gasa u Transdnjestriji. Gazprom ne može jednostavno prekinuti opskrbu gasa regionu, budući da su mu potrebni gasni cjevovodi koji idu kroz Moldaviju prema zemljama Balkana. Između Gazproma i Moldovagaza su vođeni složeni pregovori u vezi sa plaćanjem duga. U periodu 2003-2004. predloženo je rješenje prema kojem bi "MRT" dozvolio Rusiji da ukloni vojnu opremu vrijednu 1 milion američkih dolara u zamjenu za otpis ekvivalentne vrijednosti iz duga za gas, ali ova šema nikada nije provedena jer su se u tom momentu odnosi između Moldavije i "MRT-a" pogoršali i ni jedna strana nije bila spremna dati svoj pristanak. Ruska Vlada je negirala postojanje zasebnih ugovora za opskrbu gasom za Moldaviju i Transdnjestriju i izjavila je da je za Gazprom nemoguće da fiksira dvije različite cijene za potrošače u dva dijela iste zemlje. Od 2008. od Moldavije se zahtijeva da gas plaća po evropskim, a ne po preferencijalnim internim cijenama.

100. Što se tiče finansijske pomoći, Vlada Rusije je ustvrdila da je iznos pomoći, koji je dat ruskim građanima koji žive u tom regionu kao humanitarna pomoć, kao što je pomoć za isplatu penzija i pomoć za kuhinje u školama, zatvorima i bolnicama, bio u potpunosti transparentan i da se može usporediti sa humanitarnom pomoći koju daje Evropska unija. Osim pružanja pomoći stanovništvu koje živi u Transdnjestriji, Rusija je pružala pomoć i onima koji žive u drugim dijelovima Moldavije. Osim toga, Vlada Rusije je negirala da je Moldavija ikada bila podvrgnuta ekonomskim sankcijama zbog svojih stajališta u vezi sa "MRT-om" i podcrtala je da su predsjednik i Vlada, a ne Duma odgovorni za ekonomsku politiku. U martu 2006. nametnute su restrikcije na uvoz vina iz Moldavije jer je ustanovljeno kršenje sanitarnih normi. Uvoz moldavskog vina je nastavljen od 1. novembra 2007., nakon ekspertnog izvještaja. Vlasti Ruske Federacije su Republiku Moldaviju smatrali jedinstvenom državom i nisu imali zasebne trgovinske i ekonomske aranžmane sa Transdnjestrijom.

101. Što se tiče političke podrške, Vlada Rusije je tvrdila da, prema međunarodnom pravu, čak i kad bi se moglo ustanoviti da je Rusija politički podržavala vlasti "MRT-a" na bilo koji relevantan način, to ne bi značilo da je Rusija odgovorna za kršenje ljudskih prava od strane "MRT-a". Po njihovom mišljenju, bilo bi apsurdno reći da tamo gdje lokalna vlast ima demokratski mandat, da je neka vanjska sila koja ih podržava odgovorna za kršenja ljudskih prava koja počinu lokalna vlast.

B. Ocjena suda

1. Opća načela relevantna za nadležnost prema članu 1 Konvencije

102. Član 1 Konvencije propisuje sljedeće:

“ Visoke ugovorne stranke osigurat će svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode određene u odjeljku I. ove Konvencije.”

103. Sud je utvrdio niz jasnih načela u svojoj sudskoj praksi u odnosu na član 1 Konvencije. Dakle, kao što je propisano u ovom članu, angažman zemlje ugovornice ograničen je na “osiguravanje” (“*reconnaitre*” u francuskom tekstu) navedenih prava i sloboda osobama pod svojom “jurisdikcijom” (vidi *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. jula 1989., stav 86, Serija A br. 161; *Banković i drugi protiv Belgije* [VV] (dec.), br. 52207/99, stav 66, ECHR 2001- XII). “Jurisdikcija” prema članu 1 predstavlja kriterij praga. Nadležnost je neophodni uvjet da bi se zemlja ugovornica mogla smatrati odgovornom za djela ili propuste koji joj se pripisuju, i koji dovode do navoda o kršenju prava i sloboda definiranih u Konvenciji (vidi *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], br. 48787/99, stav 311, ECHR 2004-VII; *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 55721/07, stav 130, 7. jula 2011.).

104. Nadležnost neke države prema članu 1 je primarno teritorijalna (vidi *Soering*, citiran gore, stav 86; *Banković*, citiran gore, stavovi 61; 67; *Ilaşcu*, citiran gore, stav 312; *Al-Skeini*, citiran gore, stav 131). Pretpostavlja se da se nadležnost obično primjenjuje širom teritorije države (*Ilaşcu*, citiran gore, stav 312; *Assanidze protiv Gruzije* [VV], br. 71503/01, stav 139, ECHR 2004-II). Isto tako, radnje koje zemlja ugovornica vrši ili koje imaju uticaja na područja van njene teritorije mogu predstavljati vršenje nadležnosti u smislu člana 1 samo u iznimnim slučajevima (*Banković*, citiran gore, stav 67; *Al-Skeini*, citiran gore, stav 131).

105. Do danas, Sud je priznao niz izuzetnih okolnosti koje mogu dovesti u pitanje izvršavanje nadležnosti zemlje ugovornice izvan granica vlastite teritorije. U svakom slučaju, pitanje da li izuzetne okolnosti postoje, koje zahtijevaju i opravdavaju nalaz Suda da je država izvršavala nadležnosti van granica svoje teritorije, mora se utvrditi u odnosu na konkretne činjenice predmeta (*Al-Skeini*, citiran gore, stav 132).

106. Izuzetak od načela da je nadležnost prema članu 1 ograničena na vlastitu teritoriju države nastaje kada, kao posljedica zakonite ili nezakonite vojne akcije, zemlja ugovornica vrši efektivnu kontrolu nad područjem izvan svoje nacionalne teritorije. Obaveza da osigura, na takvom području, prava i slobode definirane Konvencijom, proizilazi iz činjenice prisustva takve kontrole, bilo da se ista vrši direktno, kroz oružane snage zemlje ugovornice, ili preko podređene lokalne uprave (*Loizidou protiv Turske* (preliminarni prigovori), 23. marta 1995., stav 62, Serija A br. 310; *Kipar protiv Turske* [VV], br. 25781/94, stav 76, ECHR 2001-IV, *Banković*, citiran gore, stav 70; *Ilaşcu*, citiran gore, stavovi 314-316; *Loizidou* (meritum), citiran gore, stav 52; *Al-Skeini*, citiran gore, stav 138). Gdje je utvrđena činjenica takve dominacije nad teritorijom, nije neophodno utvrđivati da li je zemlja ugovornica vršila detaljnu kontrolu nad politikama i radnjama podređene lokalne uprave. Činjenica da je lokalna uprava opstala

kao rezultat vojne i druge podrške zemlje ugovornice podrazumijeva odgovornost te države, prema članu 1, da osigura, unutar područja koje kontrolira, čitav spektar materijalnih prava definiranih u Konvenciji i njezinim dodatnim protokolima, koje je država ratificirala. Biće odgovorna za sva kršenja tih prava (*Kipar protiv Turske*, citiran gore, stavovi 76-77; *Al-Skeini*, citiran gore, stav 138).

107. Pitanje je da li je zemlja ugovornica imala efektivnu kontrolu nad područjem izvan vlastite teritorije. Kod utvrđivanja postojanja efektivne kontrole, Sud će se primarno osvrnuti na stepen vojnog prisustva države u tom području (vidi predmet *Loizidou* (meritum), citiran gore, stavovi 16 i 56; *Ilaşcu*, citiran gore, stav 387). Drugi indikatori također mogu biti relevantni, kao npr. u kojoj mjeri je vojna, ekonomska i politička podrška lokalnim podređenim upravama osigurala uticaj i kontrolu nad regionom (vidi *Ilaşcu*, citiran gore, stavovi 388-394; *Al-Skeini*, citiran gore, stav 139).

2. Primjena ovih načela na činjenice ovog slučaja

108. U ovom momentu je zgodno prisjetiti se centralnih činjenica ovog predmeta. Podnositelji predstavke su djeca i roditelji iz moldavske zajednice u Transdnjestriji, koji su se žalili na uticaje jezičke politike separatističkih vlasti na obrazovanje njihove djece i živote njihovih porodica. Suština njihove predstavke se odnosi na radnje koje su vlasti "MRT-a" poduzele 2002. i 2004., provodeći odluke koje su donesene istih godina, a koje su zabranjivale korištenje latiničnog pisma u školama i zahtijevale da se sve škole registriraju i počnu koristiti nastavni plan i program koji su odobrile vlasti "MRT-a" i ćirilčno pismo. Dakle, dana 22. augusta 2002. policija "MRT-a" je prisilno deložirala učenike i nastavnike iz škole Ştefan cel Mareu Grigoriopolju. Školi nije dozvoljeno da ponovo počne sa radom u istoj zgradi, a naknadno je prebačena u zgradu udaljenu nekih 20 km, na teritoriji pod kontrolom moldavskih vlasti. Djeca i nastavno osoblje su deložirani iz škole Evrica u Ribnici u julu 2004. Istog mjeseca, školi Alexandru cel Bun u Tighini je prijetilo zatvaranje i isključivanje struje i vode. Obje škole su se početkom sljedeće akademske godine morale preseliti u manje prikladne i slabije opremljene prostorije u svojim gradovima.

(a) Republika Moldavija

109. Sud prvo mora utvrditi da li ovaj predmet potpada pod nadležnost Republike Moldavije. S tim u vezi, Sud primjećuje da su sve tri škole cijelo vrijeme bile smještene na moldavskoj teritoriji. Istina je, sa čime su saglasne i obje strane u sporu, da Moldavija nema vlast nad dijelom svoje teritorije istočno od rijeke Dnjestar, koji je pod kontrolom "MRT-a". Ipak, u presudi u predmetu *Ilaşcu*, citiranom gore, Sud je zaključio da pojedinci, koji su bili pritvoreni u Transdnjestriji potpadaju pod nadležnost Moldavije jer je Moldavija teritorijalna država, iako nije imala efektivnu kontrolu nad

regionom Transdnjestrije. Obaveza Moldavije prema članu 1 Konvencije, da “osigura svim osobama unutar svoje nadležnosti [konvencijom zajamčena] prava i slobode”, je bila, međutim, ograničena u datim okolnostima na pozitivnu obavezu poduzimanja diplomatskih, ekonomskih, sudskih i drugih mjera koje su bile u njenoj moći i koje su u skladu sa međunarodnim pravom (vidi *Ilaşcu*, citiran gore, stav 331). Sud je donio sličan zaključak i u predmetu *Ivanţoc i drugi protiv Moldavije i Rusije*, br. 23687/05, stavovi 105-111, 15. novembra 2011.

110. Sud ne vidi osnov po kojem bi trebao razlikovati ovaj predmet. Iako Moldavija nema efektivnu kontrolu nad radnjama “MRT-a” u Transdnjestriji, činjenica da je region priznat, prema javnom međunarodnom pravu, kao dio moldavske teritorije daje osnovu za nastanak njene obaveze, prema članu 1 Konvencije, da koristi sva dostupna pravna i diplomatska sredstva kako bi nastavila jamčiti uživanje prava i sloboda definiranih u Konvenciji svima koji žive tamo (vidi *Ilaşcu*, citirano gore, stav 333). Sud će u nastavku razmatrati da li je Moldavija ispunila svoju pozitivnu obavezu.

(b) Ruska Federacija

111. Sud nadalje mora utvrditi da li ili ne podnositelji predstavke potpadaju pod nadležnost Ruske Federacije. Kao polaznu tačku Sud uzima činjenicu da su se ključni događaji u ovom predmetu, naime prisilno deložiranje škola, desili u periodu između augusta 2002. i jula 2004. Te dvije godine potpadaju pod period koji je Sud razmatrao u presudi u predmetu *Ilaşcu* (citiran gore), koja je donesena u julu 2004. Istina, u tom predmetu Sud je smatrao relevantnim da ispita da li je ruska nadležnost imala veze sa hapšenjem, pritvaranjem i maltretiranjem gospode Ilaşcu, Leşcoa, Ivanţoca i gospodina Petrov-Popa od strane vojnika 14. armije 1992., koji su potom prebačeni u pritvor “MRT-a”. Sud je smatrao da su ove radnje, iako su se desile prije nego je Rusija ratificirala Konvenciju 5. maja 1998., predstavljale dio kontinuiranog i neprekinutog lanca odgovornosti Ruske Federacije za sudbinu zatočenika. Sud je također utvrdio, kao dio tog lanca odgovornosti, da su tokom pobune u Transdnjestriji u periodu 1991-1992., vlasti Ruske Federacije doprinijele, vojno i politički, uspostavi separatističkog režima (vidi *Ilaşcu*, citiran gore, stav 382). Nadalje, tokom perioda između maja 1998., kada je Rusija ratificirala Konvenciju, i maja 2004., kada je Sud donio presudu, Sud je ustanovio da je “MRT” opstala samo zahvaljujući vojnoj, ekonomskoj, finansijskoj i političkoj podršci Ruske Federacije i da je ista ostala pod efektivnom vlašću, ili barem pod odlučujućim uticajem Rusije (*Ilaşcu*, citiran gore, stav 392). Sud je, stoga, zaključio da su podnositelji predstavke bili pod “nadležnošću” Ruske Federacije u smislu člana 1 Konvencije (*Ilaşcu*, citiran gore, stavovi 393-394).

112. U ovim okolnostima, gdje je Sud već zaključio da je Ruska Federacija imala nadležnost nad određenim događajima u Transdnjestriji tokom relevantnog perioda, smatra se da teret dokazivanja sada leži na ruskoj Vladi da dokaže da Rusije nije imala nadležnost u odnosu na događaje na koje se žale podnositelji predstavke u ovom konkretnom predmetu.

113. Vlada Rusije negira da je Rusija imala nadležnost nad Transdnjestrijom tokom relevantnog perioda. Oni, prije svega, ističu da se ovaj predmet jasno razlikuje od predmeta *Ilaşcu*, citiranog gore, gdje je Sud utvrdio da su ruski vojnici provodili inicijalna hapšenja i zatvaranja podnositelja predstavke, kao i od predmeta *Al-Skeini*, također citiranog gore, gdje je Sud utvrdio da je Ujedinjeno Kraljevstvo imalo nadležnost u pogledu iračkih civila, koji su ubijeni tokom sigurnosne operacije koju su provodili britanski vojnici.

114. Sud podsjeća da je već presudio da država može, u iznimnim okolnostima, imati nadležnost u drugim zemljama kroz utvrđivanje vlasti i kontrole državnih zastupnika nad pojedincem ili pojedincima, kao što je to bio slučaj u predmetu *Al-Skeini* (citirano gore, stav 149). Međutim, Sud je također presudio da država može imati ekstrateritorijalnu nadležnost kada, kao posljedica zakonite ili nezakonite vojne akcije, država ugovornica ima efektivnu kontrolu nad područjem koje je izvan njezine nacionalne teritorije (vidi stav 106 gore). Sud prihvća da nema dokaza direktne umiješanosti ruskih predstavnika u radnjama koje su poduzete protiv škola podnositelja predstavke. Međutim, podnositelji predstavke tvrde da je Rusija imala efektivnu kontrolu nad “MRT-om” tokom relevantnog perioda i Sud mora utvrditi je li to ili nije bilo tako.

115. Vlada Ruske Federacije je tvrdila da je Sud može utvrditi da je Rusija imala efektivnu kontrolu samo ako utvrdi da se “Vlada MRT-a” mogla smatrati organom Ruske Države u skladu sa pristupom Međunarodnog suda pravde u *Predmetu koji se ticao primjene Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida (Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore)* (vidi stav 76 gore). Sud podsjeća da je u presudi na koju se poziva Vlada Ruske Federacije, Međunarodni sud pravde utvrđivao kada se ponašanje osoba ili grupa osoba može pripisati državi, tako da se državi stavlja na teret odgovornost za ponašanje tih osoba ili grupa osoba prema međunarodnom pravu. U ovom konkretnom predmetu, međutim, Sud se bavi jednim drugim pitanjem, naime, da li činjenice na koje se žale podnositelji predstavke potpadaju pod odgovornost tužene države u smislu člana 1 Konvencije. Kao što ranije pomenuti sažetak sudske prakse pokazuje, test za utvrđivanje postojanja “nadležnosti” prema članu 1 Konvencije nikada nije bio izjednačen sa testom za utvrđivanje državne odgovornosti za međunarodno nezakonito djelovanje prema međunarodnom pravu.

116. U okolnostima ovog predmeta, Sud mora utvrditi kao činjenicu je li zaista Rusija imala efektivnu kontrolu nad “MRT-om” tokom perioda od augusta 2002. do jula 2004. Kod ove ocjene, Sud će kao osnovu uzeti sve materijale koji su mu predočeni ili, ako bude potrebno, materijale pribavljene *proprio motu* (vidi, *mutatis mutandis*, *Saadi protiv Italije* [VV], br. 37201/06, stav 128, ECHR 2008).

117. Vlada Rusije je istakla da je njeno vojno prisustvo u Transdnjestriji tokom relevantnog perioda bilo beznačajno, sa svega oko 1,000 vojnika ROG-a, koji su čuvali skladišta naoružanja u Kobalšni i nekih 1,125 vojnika stacioniranih u sigurnosnom području, koji su bili dijelom međunarodno dogovorenih mirovnih snaga. U presudi u predmetu *Ilaşcu* Sud je utvrdio da je 2000. godine bilo oko 1,500 pripadnika ROG-a, koji su osiguravali skladišta naoružanja (citirano gore, stav 131). Suprotna strana u postupku nije osporavala bročano stanje ruskih trupa (vidi stav 37 gore). Što se tiče skladišta naoružanja u Kobalšni, nije bilo moguće sa preciznošću ustanoviti veličinu i sadržaj istih u periodu 2002-2004., budući da ruska Vlada Sudu nije predočila detaljne informacije koje je Sud tražio, a nezavisnim posmatračima nije bio dozvoljen pristup skladištima. Međutim, u predmetu *Ilaşcu* (citirano gore, stav 131) Sud se pozvao na dokaze da je 2003. godine ROG tamo imao najmanje 200,000 tona vojne opreme i municije, kao i 106 borbenih tenkova, 42 oklopna vozila, 109 oklopnih prevozna vozila, 54 oklopna izviđačka vozila, 123 topa i haubice, 206 protuoklopnih topova, 226 protuavionskih pušaka, 9 helikoptera i 1,648 vozila različite namjene.

118. Sud prihvata da se, do perioda 2002-2004., broj ruskih vojnih snaga stacioniranih u Transdnjestriji značajno smanjio (vidi *Ilaşcu*, citirano gore, stav 387) i da je bio mali u odnosu na veličinu teritorije. Ipak, kao što je Sud utvrdio u predmetu *Ilaşcu* (citirano gore, stav 387), s obzirom na veličinu arsenala smještenog u Kobalšni, Rusija je zadržala značajno vojno prisustvo u regionu i snažan odvrcajući uticaj. Štaviše, u vezi skladišta naoružanja i ljudstva, Sud smatra da historijska pozadina ima značajan uticaj na period koji se razmatra u ovom predmetu. Ne može se zaboraviti da je Sud, u predmetu *Ilaşcu* zaključio da su separatisti bili u stanju osigurati vlast 1992., samo zahvaljujući ruskoj vojnoj pomoći. Vojna skladišta u Kobalšni izvorno su pripadala 14. armiji Sovjetskog Saveza i Sud je utvrdio, izvan razumne sumnje, da su se, tokom oružanog sukoba, separatisti naoružali oružjem iz tih skladišta, uz pomoć pripadnika 14. armije. Sud je nadalje utvrdio da je masovno prebacivanje oružja i municije separatističkim snagama preko 14. armije odigralo ključnu ulogu u sprečavanju moldavske vojske da ponovo uspostavi kontrolu nad Transdnjestrijom. Osim toga, Sud je utvrdio da je, od početka konflikta, veliki broj ruskih državljana izvan regiona, naročito Kozaka, odlazio u Transdnjestriju kako bi se borili uz separatiste protiv moldavskih snaga. Konačno, utvrdio je da je u aprilu 1992. ruska vojska razmještena u

Transdnjestriji (ROG) intervenirala u konfliktu, omogućavajući separatistima za zauzmu mjesto Tighina.

119. Vlada Rusije nije Sudu priložila nikakve dokaze kojima ukazuje da su nalazi do kojih se došlo u presudi u predmetu *Ilaşcu* bili nepouzdana. Po mišljenju Suda, s obzirom na nalaz da je separatistički režim inicijalno nastao kao rezultat ruske vojne pomoći, činjenica da je Rusija, u tajnosti, zadržala skladišta naoružanja na moldavskoj teritoriji, zajedno sa 1,000 vojnika koji ih čuvaju, čime je prekršila svoje međunarodne obaveze, poslala je veoma snažnu poruku o nastavku podrške režimu "MRT-a".

120. Kao što je ranije pomenuto, Sud je u presudi u predmetu *Ilaşcu* također utvrdio da je "MRT" tokom pomenutog perioda preživjela samo zahvaljujući ruskoj ekonomskoj pomoći, *između ostalog* (vidi stav 111 gore). Sud ne smatra da se Vlada Rusije oslobodila tereta dokazivanja i da je ustanovila da su ovi nalazi bili netačni. Naročito, Vlada Rusije nije osporila da je ruska javna korporacija Gazprom opskrbljivala gasom region i da je "MRT" platio samo jedan mali dio potrošenog gasa, kako onog isporučenog domaćinstvima tako i velikim industrijskim kompleksima u Transdnjestriji, od kojih je većina, kao je Sud ustanovio, u ruskom vlasništvu (vidi stavove 39-40 gore). Vlada Rusije je priznala da je svake godine davala milione američkih dolara u humanitarnu pomoć stanovnicima Transdnjestrije, uključujući i starosne penzije i finansijsku pomoć za škole, bolnice i zatvore. U svjetlu statistike koju je priložila Vlada Moldavije, a koju Vlada Rusije nije osporavala, da je samo oko 20% stanovništva "MRT-a" ekonomski aktivno, važnost ruskih penzija i druge pomoći za lokalnu ekonomiju ne može biti bolje iskazana. Konačno, Sud primjećuje da se Vlada Rusije ne slaže sa statistikama koje su iznijeli podnositelji predstavke u vezi sa državljanstvom, prema kojima je gotovo jednoj petini onih koji žive u regionu pod kontrolom "MRT-a" dodijeljeno rusko državljanstvo (vidi stavove 41-42 gore).

121. Ukratko, dakle, Vlada Rusije nije uvjerila Sud da su zaključci koje je Sud donio 2004. u presudi u predmetu *Ilaşcu* (citiran gore) bili netačni. "MRT" je osnovan kao rezultat ruske vojne pomoći. Nastavak prisustva ruske vojske i naoružanja u regionu poslao je snažan signal vođama "MRT-a", moldavskoj Vladi i međunarodnim posmatračima, o kontinuiranoj ruskoj vojnoj podršci separatistima. Osim toga, stanovništvo je bilo ovisno o besplatnom ili visoko-sbvencioniranom gasu, penzijama i drugoj finansijskoj pomoći Rusije.

122. Sud, dakle, ostaje pri svojim nalazima iz presude u predmetu *Ilaşcu* (citirani gore), da se tokom perioda 2002-2004. "MRT" uspio održati, odupirući se moldavskim i međunarodnim naporima da riješe konflikt i donesu demokratiju i vladavinu prava u region, samo zahvaljujući ruskoj vojnoj, ekonomskoj i političkoj podršci. U ovim okolnostima, visoka razina ovisnosti "MRT-a" o ruskoj podršci snažan je pokazatelj da je Rusija imala

efektivnu kontrolu i odlučujući uticaj nad upravom “MRT-a” tokom perioda školske krize.

123. Iz toga slijedi da podnositelji predstavke u ovom predmetu potpadaju pod rusku nadležnost iz člana 1 Konvencije. Sud sada mora utvrditi je li došlo do kršenja njihovih prava iz Konvencije, na način koji za sobom povlači odgovornost tužene države.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 2 PROTOKOLA BR. 1 KONVENCIJE

124. Član 2 Protokola br. 1 Konvencije propisuje:

“Nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje. U obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i obrazovanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju odgoj i obrazovanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.”

A. Izjašnjenja strana u postupku

1. Podnositelji predstavke

125. Podnositelji predstavke su ustvrdili da bi Sud trebao iskoristiti priliku da razvije svoju sudsku praksu temeljem člana 2 Protokola br. 1, uzimajući u obzir međunarodne standarde o pravu na obrazovanje. Na primjer, član 26 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, član 13, stav 1 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i član 29, stav 1(a) Konvencije pravima djeteta propisuju da obrazovanje treba biti usmjereno na “puni razvoj ljudske ličnosti”. Sud je već prepoznao važnost obrazovanja za razvoj djeteta, pozivajući se na ove instrumente: *Timishev protiv Rusije*, br. 55762/00 i 55974/00, stav 64, ECHR 2005-XII). U svom izjašnjenju, podnositelji predstavke su naveli da je dodatna svrha obrazovanja da omogući djeci da djeluju i učestvuju u društvu, kao djeca i u budućnosti, kao odrasli. Obrazovanje koje ne uspije ostvariti ove ciljeve može ometati djecu u ostvarivanju pristupa prilikama i mogućnostima da izbjegnju siromaštvo i uživaju druga ljudska prava. U izjašnjenju podnositelja predstavke se navodi da je upotreba jezika inherentno povezana sa ovim obrazovnim prioritetima.

126. Podnositelji predstavke su ustvrdili da su se glavni incidenti, na koje se pozivaju, desili između 2002. i 2004., kada su škole bile prisiljene da se zatvore i potom ponovo otvore u drugim prostorijama. Dostavili su izjave, kojima su objasnili kako su akcije “MRT-a” protiv škola uticale na

svakog od njih pojedinačno. U ljeto 2004., škole su zatvorene, a školske zgrade su opkoljene, a potom napadnute od strane policije "MRT-a". Nastavnici su uhapšeni i pritvoreni, a materijali na latiničnom pismu su zaplijenjeni i uništeni. Neki roditelji su izgubili svoja radna mjesta zbog odluke da svoju djecu šalju u škole u kojima se predavalo na moldavskom jeziku.

127. Podnositelji predstavke su naglasili da se od tada njihova situacija značajno promijenila. Zakon koji je zabranio latinično pismo ostao je na snazi, a podučavanje na moldavskom/rumunskom jeziku nosilo je sa sobom rizik od uznemiravanja i krivične odgovornosti. Nakon događaja iz 2002. i 2004., mnogi roditelji su se prestali boriti da se njihova djeca obrazuju na moldavskom/rumunskom jeziku. Oni koji su ustrajali, morali su prihvatiti da će kvalitet obrazovanja trpiti zbog nedostatka adekvatnih prostorija, dugih putovanja do i iz škole, nedostatka materijala, nedostatka vanškolskih aktivnosti, kontinuiranog uznemiravanja, vandaliziranja školskih prostorija, zastrašivanja i verbalnog zlostavljanja. Alternativa koju su vlasti "MRT-a" ponudili govornicima moldavskog/rumunskog jezika bilo je obrazovanje na "moldavskom" (moldavsko-rumunska varijanta pisana ćiriličnim pismom). Međutim, budući da ovaj jezik nije priznat nigdje izvan Transdnjestrije i da ga ne koristi čak ni uprava "MRT-a", i da nastavni materijali datiraju još iz sovjetskog vremena, smanjene su mogućnosti daljnjeg i visokog obrazovanja ili zapošljavanja.

128. Neuspjeh vlasti "MRT-a" da osiguraju kontinuirano obrazovanje na dominantnom službenom jeziku teritorijalne države očigledno je uticao na suštinu prava na obrazovanje. Pored toga, "MRT" nije ni pokušao da udovolji etničkom moldavskom stanovništvu time što će im omogućiti slobodan pristup privatnim školama gdje se djeca mogu obrazovati na svom jeziku. Podnositelji predstavke su svoj položaj usporedili sa položajem etničkog grčkog stanovništva u predmetu *Kipar protiv Turske*, citiran gore, stav 278. Osim toga, podnositelji predstavke-roditelji žalili su se da je državna odredba o obrazovanju predstavljala miješanje u njihovo pravo na poštivanje njihovih filozofskih uvjerenja, naročito njihovo uvjerenje da je u najboljem interesu njihove djece da se obrazuju na moldavskom jeziku.

129. Podnositelji predstavke su ustvrdili da je Moldavija imala pozitivnu obavezu da poduzme sve razumne i odgovarajuće mjere kako bi održala i zaštitila obrazovanje na moldavskom jeziku širom svoje teritorije. Što se tiče poštivanja ove pozitivne obaveze, podnositelji predstavke su naveli da tretman škola koje su koristile latinično pismo nije bio uvjet za rješavanje konflikta tokom multilateralnih pregovora i ne čini se da je to pitanje sadržano u izjašnjenjima predstavnika vlasti MRT-a" i ruske Vlade. Službenicima "MRT-a" je dozvoljeno da, bez ometanja, putuju kroz Moldaviju, za razliku od radnje koju je poduzela EU kada je visokim zvaničnicima "MRT-a" zabranila ulazak na teritoriju EU, izričito zbog tretmana škola koje su koristile latinično pismo, između ostalog.

Podnositelji predstavke su također tvrdili da moldavska Vlada nije učinila dovoljno kako bi osigurala da se djeca vrata u adekvatne obrazovne objekte i da ih zaštiti od uznemiravanja.

130. Podnositelji predstavke ustvrdili su kršenja u ovom predmetu imala direktnu i neometanu vezu sa establišmentom Ruske Federacije i kontinuiranom podrškom upravi "MRT-a". Nije bilo nikakvih naznaka da je Rusija poduzela mjere da spriječi kršenja ili da izrazi svoje protivljenje tome. Umjesto toga, Rusija je podržala obrazovnu politiku "MRT"-a, dostavljajući nastavne materijale školama na ruskom jeziku u regiji, priznajući kvalifikacije ovih škola i otvarajući ruske ustanove visokog obrazovanja u Transdnjestriji, bez konsultacija s Vladom Moldavije.

2. Vlada Moldavije

131. Vlada Moldavije nije imala detaljne informacije o tome šta se dalje dešavalo sa podnositeljima predstavke. Međutim, bili su u stanju potvrditi da, iako je izgledalo da je početna faza krize prošla i da se situacija "normalizirala", broj djece u svakoj od tri dotične škole se nastavio smanjivati. Na primjer, broj djece u školama Alexandru cel Bun i Evrica se doslovno prepolovio u periodu između 2007. i 2011., dok je broj djece u školi Ștefan cel Mare ostao relativno stabilan. Općenito, broj djece koja su se obrazovala na moldavskom/rumunskom jeziku u Transdnjestriji je pao sa 2,545 u 2009. na 1,908 u 2011.

132. Moldavska Vlada je tvrdila da su poduzete sve potrebne mjere za poboljšanje stanja, općenito, što se tiče transdnjestarskog sukoba, a naročito što se tiče vladine podrške školama. Izjavili sud da Moldavija nikada nije podržavala niti pomagala transdnjestarski separatistički režim. Jedini cilj moldavske Vlade je bio riješiti spor, steći kontrolu nad teritorijem i uspostaviti vladavinu prava i poštivanje ljudskih prava.

133. Što se tiče samih škola, moldavska Vlada je platila za najam i opremanje objekata, plaće nastavnika, nastavnih materijala, autobusa i kompjutere. Prema zakonu Moldavije, ovi podnositelji predstavke, zajedno sa svim sličnim učenicima iz škola u Transdnjestriji, uživali su posebne privilegije pri upisu na moldavske univerzitete i institucije visokog obrazovanja. Štaviše, moldavska Vlada je pokrenula pitanje transdnjestarskih škola na međunarodnom nivou i tražila međunarodnu pomoć i medijaciju, na primjer, na konferenciji koja je održana pod pokroviteljstvom EU i OSCE-a u Njemačkoj 2011. Od moldavske Vlade se nije moglo očekivati da učini više kako bi ispunila svoju pozitivnu obvezu u odnosu na podnositelje predstavke, s obzirom da nije imala nikakav stvarni autoritet niti kontrolu nad tim teritorijem.

134. Koraci koje je Moldavija poduzela u cilju poboljšanja položaja podnositelja predstavke mogu se uzeti kao implicitno priznanje da su njihova prava bila povrijeđena. Moldavska Vlada, dakle, nije tvrdila da nije došlo do povrede prava na obrazovanje u ovom predmetu. Umjesto toga,

ona je tražila od Suda da pažljivo ispita odgovornost svake tužene države u odnosu na takve povrede prava podnositelja predstavke.

3. *Vlada Rusije*

135. Ruska Vlada, koja je osporila svaku odgovornost za djela “MRT-a”, iznijela je vrlo ograničena opažanja u vezi sa meritumom slučaja. Međutim, podcrtali su da Rusija ne može biti odgovorna za napade policije “MRT-a” na školske zgrade ili zato što su lokalne vlasti “MRT-a” isključile vodu i struju. Naglasili su da je Rusija bila uključena u školsku krizu isključivo kao medijator. Zajedno sa ukrajinskim i OSCE-ovim medijatorima, oni su nastojali pomoći suprotstavljenim stranama da riješe spor. Štaviše, istakli su da su, od septembra-oktobra 2004., nakon ove međunarodne medijacije, problemi riješeni i da su djeca koja su pohađala tri dotične škole mogla nastaviti svoje obrazovanje.

B. **Ocjena Suda**

1. *Opća načela*

136. Kod tumačenja i primjene člana 2 Protokola br. 1, Sud mora uzeti u obzir činjenicu da je njegov kontekst ugovor za djelotvornu zaštitu individualnih ljudskih prava i da se Konvencija mora čitati kao jedna cjelina i tumačiti na način da promovira unutrašnje dosljednosti i usklađenost između različitih odredbi (*Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.) [VV], br. 65731/01 i 65900/01, stav 48, ECHR 2005-X; *Austin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 39692/09, 40713/09 i 41008/09, stav 54, 15. marta 2012). Te dvije rečenice člana 2 Protokola br. 1 se, prema tome, moraju čitati ne samo u svjetlu jedna druge već, naročito, u svjetlu članova 8, 9 i 10 Konvencije koji jamče pravo svima, uključujući i roditelje djece, “na poštivanje privatnog i porodičnog života”, “na slobodu misli, savjesti i vjere”, i na “slobodu ... primanja i dijeljenja informacija i ideja” (vidi *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*, presuda od 7. decembra 1976., Serija A br. 23, stav 52; *Folgerø i drugi protiv Norveške* [VV], br. 15472/02, stav 84, ECHR 2007-III; *Lautsi i drugi protiv Italije* [VV], br. 30814/06, stav 60, ECHR 2011 (izvodi); vidi također *Kipar protiv Turske* [VV], br. 25781/94, stav 278, ECHR 2001-IV). Kod tumačenja i primjene ove odredbe, u obzir se također moraju uzeti relevantna pravila i načela međunarodnog prava primjenjivog na odnose između zemlja ugovornica, a Konvenciju treba, koliko god je to moguće, tumačiti u skladu sa drugim pravilima međunarodnog prava, čiji je sastavni dio (vidi *Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 35763/97, stav 55, ECHR 2001-XI; *Demir i Baykara protiv Turske* [VV], br. 34503/97, stav 67, ECHR 2008; *Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 13229/03, stav

62, ECHR 2008-...; *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, br. 25965/04, stavovi 273-274, ECHR 2010 (izvodi)). Odredbe koje se odnose na pravo na obrazovanje zajamčeno Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Konvencijom protiv diskriminacije u obrazovanju, Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i Konvencijom o pravima djeteta su relevantne (vidi stavove 77-81 gore, i vidi također *Timishev protiv Rusije*, br. 55762/00 i 55974/00, stav 64, ECHR 2005-XI). Konačno, Sud ističe da cilj i svrha Konvencije, kao instrumenta za zaštitu individualnih ljudskih bića, zahtijevaju da se njene odredbe tumače i primjenjuju na način da njegove zaštite budu praktične i djelotvorne (vidi, između ostalog, *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. juli 1989., stav 87, Serija A br. 161; i *Artico protiv Italije*, 13. maja 1980., stav 33, Serija A br. 37).

137. Obavezujući se, u prvoj rečenici člana 2 Protokola br. 1, “da neće uskraćivati pravo na obrazovanje”, zemlje potpisnice jamče svakome u svojoj nadležnosti pravo na pristup obrazovnim institucijama koje postoje u određenom trenutku (vidi *Predmet “koji se tiče određenih aspekata prava na upotrebu jezika u obrazovanju u Belgiji”*, presuda od 23. jula 1968., Serija A br. 6, stavovi 3-4). O pravo pristupa predstavlja samo jedan dio prava na obrazovanje iz prve rečenice. Da bi pravo bilo djelotvorno, nadalje je neophodno da, između ostalog, osoba koja je korisnik tog prava ima mogućnost ostvari dobit od tog obrazovanja, tj. pravo da ostvari, u skladu sa pravilima koja su na snazi u svakoj od država, u jednom ili drugom obliku, zvanično priznanje studija koje je završila (*Predmet “koji se tiče određenih aspekata prava na upotrebu jezika u obrazovanju u Belgiji”*, citirano gore, stav 4). Štaviše, iako tekst člana 2 Protokola br. 1 ne određuje jezik na kojem obrazovanje mora biti ostvareno, pravo na obrazovanje bi bilo besmisleno ako ne ide u korist svojih korisnika, pravo na obrazovanje na nacionalnim jezicima, što može biti slučaj (*Predmet “koji se tiče određenih aspekata prava na upotrebu jezika u obrazovanju u Belgiji”*, citiran gore, stav 3).

138. Pravo iz druge rečenice ovog člana je dodatak fundamentalnom pravu zajamčenom u prvoj rečenici. Roditelji su primarno odgovorni za odgoj i obrazovanje svoje djece i oni, stoga, mogu tražiti od države da poštuje njihova vjerska i filozofska uvjerenja (vidi *Predmet “koji se tiče određenih aspekata prava na upotrebu jezika u obrazovanju u Belgiji”*, citirano gore, stavovi 3-5 i *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*, presuda od 7. decembra 1976., Serija A br. 23, stav 52). Cilj druge rečenice je da zaštiti mogućnost pluralizma u obrazovanju, koji je suštinski značajan za očuvanje “demokratskog društva”, kako se navodi u Konvenciji. To podrazumijeva da se država, u izvršenju funkcija koje je preuzela vezanih za odgoj i obrazovanje, mora pobrinuti da se informacije ili znanja uključena u nastavni plan i program prenose na objektivan,

kritički i pluralistički način. Državi je zabranjeno da vrši indoktrinaciju koja bi se mogla smatrati nepoštivanjem vjerskih i filozofskih uvjerenja roditelja (*Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen*, citirano gore, stavovi 50 i 53; *Folgerø*, citirano gore, stav 84; *Lautsi*, citirano gore, stav 62).

139. Prava iz člana 2 Protokola br. 1 primjenjuju se u odnosu na obje, i državne i privatne institucije (*Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen*, citirano gore, stav 50). Pored toga, Sud je zaključio da se odredba odnosi na osnovno, srednje i visoko obrazovanje (vidi *Leyla Şahin protiv Turske* [VV], br. 44774/98, stavovi 134 i 136, ECHR 2005-XI).

140. Sud, međutim, priznaje da, uprkos svojoj važnosti, pravo na obrazovanje nije apsolutno i može biti podvrgnuto ograničenjima. Pod uvjetom da nema povrede same suštine ovog prava, ta ograničenja su dozvoljena implicitno jer pravo na pristup, “po svojoj prirodi, zahtijeva da ga država uredi” (vidi *predmet “koji se tiče određenih aspekata zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji”*, citirano gore, stav 3). Kako bi se osiguralo da nametnuta ograničenja ne umanjuju dotično pravo u mjeri da umanjuju njegovu suštinu i lišavaju ga njegove djelotvornosti, Sud se mora uvjeriti da su ista bila predvidiva za one na koje se odnose i da se njima nastoji ostvariti legitimni cilj. Međutim, za razliku od položaja prema članovima od 8 do 10 Konvencije, ono nije vezano za iscrpnu listu “legitimnih ciljeva” prema članu 2 Protokola br. 1 (vidi, *mutatis mutandis*, *Podkolzina protiv Latvije*, br. 46726/99, stav 36, ECHR 2002-II). Nadalje ograničenje će biti kompatibilno sa članom 2 Protokola br. 1 samo ako postoji razuman odnos proporcionalnosti između primijenjenih sredstava i cilja koji se nastoji postići (*Leyla Şahin*, citirano gore, stav 154). Iako konačna odluka o poštivanju zahtijeva Konvencije donosi Sud, zemlje potpisnice uživaju određenu slobodu procjene u ovoj sferi. Ta sloboda procjene se povećava sa razinom obrazovanja, u obrnutom razmjeru u odnosu na važnost tog obrazovanja za one kojih se to tiče i za društvo u cjelini (vidi *Ponomaryovi protiv Bugarske*, br. 5335/05, stav 56, ECHR 2011).

2. *Da li je u ovom predmetu došlo do povrede prava podnositelja predstavke na obrazovanje*

141. Sud primjećuje da ni jedna od tuženih vlada nije osporavala navode podnositelja predstavke o zatvaranju škola. Doista, temeljne događaje iz perioda 2002.do 2004., pratile su i dokumentirale i brojne međunarodne organizacije, uključujući i OSCE (vidi stav 66 gore). Podnositelji predstavke su se nadalje žalili da, iako je školama naknadno dozvoljeno da se ponovo otvore, vlasti “MRT-a” su mobilizirali njihove zgrade i one su se morale preseliti u nove prostorije, koje su bile manje opremljene i smještene na manje povoljnim lokacijama. Podnositelji predstavke su tvrdili da su ih predstavnici “MRT” režima i fizička lica sistematski uznemiravali i zastrašivali. Djecu su verbalno vrijeđali na putu do škole, a policija i

graničari “MRT-a” su ih zaustavljali i pretresali, zapljenujući im udžbenike napisane na latiničnom pismu kad god bi ih našli. Pored toga, dvije škole, koje su bile smještene na teritoriji pod kontrolom “MRT-a”, bile su metom opetovanog vandalizma. Podnositelji predstavke su tvrdili da je alternativa, za roditelje i djecu iz moldavske zajednice, bila ili da podnose to uznemiravanje ili da pređu u škole u kojima se predavalo na ruskom, ukrajinskom ili “moldavskom” jeziku, odnosno moldavskom/rumunskom pisanom ćirilničnim pismom. “Moldavski” jezik se nije koristio niti je bio priznat bilo gdje u svijetu, iako je bio jedan od zvaničnih jezika u Moldaviji u vrijeme Sovjetskog Saveza. To je značilo da jedini dostupni nastavni materijal u “moldavskim” današnje Transdnjestrije datira još iz sovjetskog vremena. Nije bilo fakulteta niti univerziteta na “moldavskom” jeziku, tako da su djeca koja su željela nastaviti školovanje na visokoobrazovnim institucijama morala učiti novo pismo ili jezik.

142. Iako je bilo teško detaljno utvrditi činjenice u vezi sa iskustvima podnositelja predstavke nakon ponovnog otvaranja škola, Sud je ipak primijetio sljedeće. Prvo, član 6 “Zakona o jezicima MRT-a” bio je na snazi i upotreba latiničnog pisma je predstavljala prekršaj u “MRT-u” (vidi stav 43 gore). Drugo, jasno je da su se škole morale preseliti u nove zgrade, a da je škola *Alexandru cel Bun* bila podijeljena na tri lokacije i da su učenici škole *Ștefan cel Mare* morali, svaki dan, putovati 40 km do škole. Treće, prema brojkama koje je predočila Vlada Moldavije, u periodu između 2007. i 2011. godine broj učenika upisanih u preostale dvije škole na teritoriji pod kontrolom “MRT” se gotovo prepolovio, a broj djece koja su studirala na moldavskom/rumunskom jeziku širom Transdnjestrije značajno se smanjio. Iako se čini da Transdnjestrija ima problem starenja populacije i da su, naročito, Moldavci ti koji emigriraju (vidi stavove 8 i 42 gore), Sud smatra da je pad učeničke populacije od 50% u školama Evrica i Alexandru cel Bun previsok da bi se objasnio samo demografskim faktorima. Po mišljenju Suda, upravo ove nepobijene činjenice potkrjepljuju opće tendencije navoda sadržanih u 81 pismenoj izjavi, koje su podnijeli podnositelji predstavke, roditelji i učenici, opisujući konstantno uznemiravanje koje su trpili.

143. Škole su cijelo vrijeme bile registrirane pri moldavskom Ministarstvu obrazovanja, i pratile su nastavni plan i program koji je odobrilo to Ministarstvo, vodeći nastavu na prvom službenom jeziku Moldavije. Sud, stoga, smatra da su prisilno zatvaranje škola, temeljem “Zakona o jezicima MRT-a” (vidi stavove 43-44 gore), i naknadne mjere uznemiravanja, predstavljali miješanje u prava učenika-podnositelja predstavke na pristup obrazovnim institucijama, koje su postojale u to vrijeme i na obrazovanje na svom nacionalnom jeziku (vidi stav 137 gore). Pored toga, Sud smatra da su ove mjere predstavljale miješanje u prava roditelja-podnositelja predstavke da osiguraju svojoj djeci odgoj i obrazovanje u skladu sa svojim filozofskim uvjerenjima. Kao što je

navedeno ranije, član 2 Protokola br. 1 mora se tumačiti u svjetlu člana 8 Konvencije, koji jamči pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života, *između ostalog*. U ovom slučaju, roditelji-podnositelji predstavke željeli su da se njihova djeca obrazuju na službenom jeziku njihove zemlje, koji je također bio njihov maternji jezik. Umjesto toga, dovedeni su uvredljivu poziciju da biraju ili da svoju djecu šalju u škole u kojima će se suočavati sa hendikepom da čitavo srednjoškolsko obrazovanje pohađaju na kombinaciji jezika i pisma, koju smatraju vještačkom i koja nije priznata nigdje u svijetu, koristeći nastavne materijale koji su nastali još u sovjetsko vrijeme ili, alternativno, da svoju djecu podvrgnu dugim putovanjima i/ili neuvjetnim prostorima, uznemiravanju i zastrašivanju.

144. Sudu nisu predloženi nikakvi dokazi koji ukazuju da se mjerama, koje su poduzele vlasti "MRT-a" u odnosu na ove škole, nastojao postići legitimni cilj. Zaista, čini se da je jezička politika "MRT-a", na način kako je primijenjena na ove škole, bila namijenjena da rusificira jezik i kulturu moldavske zajednice koja živi u Transdnjestriji, u skladu sa općim političkim ciljevima "MRT-a" koji su podrazumijevali ujedinjenje sa Rusijom i odvajanje od Moldavije. S obzirom na fundamentalni značaj osnovnog i srednjeg obrazovanja za lični razvoj svakog djeteta i njihov budući uspjeh, bilo je nedopustivo prekinuti školovanje ove djece i prisiliti ih, kao i njihove roditelje, na tako teške odluke, isključivo sa ciljem utvrđivanja separatističke ideologije.

3. *Odgovornost tužene države*

(a) **Republika Moldavija**

145. Sud nadalje mora utvrditi da li je Republika Moldavija ispunila svoju obavezu da poduzme odgovarajuće i dovoljne mjere da osigura prava podnositelja predstavke iz člana 2 Protokola br. 1 (vidi stav 110 gore). U presudi u predmetu *Ilaşcu* (citirana gore, stavovi 339-340), Sud je smatrao da se pozitivne obaveze Moldavije odnose i na mjere potrebne za ponovno uspostavljanje kontrole nad transdnjestarskom teritorijom, kao izraza njezine nadležnosti, kao i na mjere osiguravanja poštivanja individualnih prava podnositelja predstavke. Obaveza ponovnog uspostavljanja kontrole nad Transdnjestrijom zahtijevala je od Moldavije, prije svega, da se uzdrži od pružanja podrške separatističkom režimu i, drugo, da poduzme sve raspoložive političke, pravosudne i druge mjere za ponovno uspostavljanje kontrole nad tom teritorijom.

146. Što se tiče ispunjavanja tih pozitivnih obaveza, Sud je u predmetu *Ilaşcu* nadalje utvrdio da je, od početka neprijateljstava 1991-92. godine pa do donošenja presude, u julu 2004., Moldavija poduzela sve mjere koje su bile u njenoj moći da ponovo uspostavi kontrolu nad transdnjestarskom teritorijom (citirano gore, stavovi 341 do 345). Sudu nisu predloženi nikakvi

dokazi, koji ukazuju da bi trebao donijeti drugačiji zaključak u ovom predmetu.

147. U presudi u predmetu *Ilaşcu*, Sud je utvrdio da Moldavija nije u potpunosti ispoštovala svoje pozitivne obaveze, jer je, u toku pregovora sa vlastima “MRT-a” i Rusije, propustila poduzeti mjere koje su joj bile na raspolaganju da zaustavi daljnje kršenje prava podnositelja predstavke (citirano gore, stavovi 348-352). Nasuprot tome, u ovom predmetu Sud smatra da su je moldavska Vlada oduzela značajne napore kako bi pružila podršku podnositeljima predstavke. Konkretno, nakon što je “MRT” oduzeo zgrade u kojima su škole ranije bile smještene, moldavska Vlada je platila zakup i renoviranje novih prostorija, svu opremu i plaće uposlenicima te troškove prevoza, omogućavajući time školama da nastave raditi i djeci da nastave učiti na moldavskom jeziku, iako u uvjetima koji su daleko od idealnih (vidi stavove 49-53, 56 i 61-63 gore).

148. U svjetlu gore navedenog, Sud smatra da je Republika Moldavija ispunila svoje pozitivne obaveze u pogledu ovih podnositelja predstavke. Prema tome, Sud je utvrdio da Republika Moldavija nije prekršila član 2 Protokola br. 1.

(b) Ruska Federacija

149. Sud primjećuje da nema dokaza o bilo kakvom direktnom učešću ruskih agenata u poduzimanju mjera protiv podnositelja predstavke. Nema nikakvih dokaza ni da je Rusija učestvovala ili odobravalala jezičku politiku “MRT-a” općenito. Naprotiv, upravo zahvaljujući naporima ruskih medijatora, koji su djelovali zajedno sa medijatorima iz Ukrajine i OSCE-a, vlasti “MRT-a” su dozvolile školama da se ponovo otvore kao “strane institucije privatnog obrazovanja” (vidi stavove 49, 56 i 66 gore).

150. Ipak, Sud je utvrdio da je Rusija imala efektivnu kontrolu nad “MRT-om” tokom dotičnog razdoblja. U svjetlu ovog zaključka, i u skladu sa sudskom praksom Suda, nije neophodno utvrđivati je li ili nije Rusija vršila detaljnu kontrolu politika i djelovanja podređene lokalne uprave (vidi stav 106 gore). Pružanjem stalne vojne, ekonomske i političke podrške “MRT-u”, koja u suprotnom ne bi opstala, Rusija snosi odgovornost, prema Konvenciji, za kršenje prava podnositelja predstavke na obrazovanje. U zaključku, Sud zaključuje da je došlo do povrede člana 2 Protokola br. 1 Konvencije u odnosu na Ruskog Federaciju.

...

V. PRIMJENA ČLANA 41 KONVENCIJE

161. Član 41 Konvencije propisuje:

“Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.”

162. Podnositelji predstavke su tražili kompenzaciju za nematerijalnu štetu i sudske i ostale troškove.

...

166. Jasno je, međutim, da su podnositelji predstavke, i roditelji i djeca, pretrpjeli nematerijalnu štetu zbog jezičke politike "MRT-a", za koju utvrđivanje povrede Konvencije ne predstavlja dovoljno obeštećenje. Ipak, iznosi zahtjeva podnositelja predstavke su prekomjerni. Presuđujući na pravičnoj osnovi, Sud iznos nematerijalne štete svakog pojedinačnog podnositelja predstavke procjenjuje na 6,000 eura.

...

IZ OVIH RAZLOGA, SUD

1. *Zaključuje*, jednoglasno, da činjenica na koju su se podnositelji predstavke žalili potpada pod nadležnost Republike Moldavije;
2. *Zaključuje*, sa šesnaest glasova za i jednim glasom protiv, da činjenica na koju su se podnositelji predstavke žalili potpada pod nadležnost Ruske Federacije, i *odbija* preliminarne prigovore Ruske Federacije;
3. *Zaključuje*, jednoglasno, da ne postoji kršenje člana 2 Protokola br. 1 Konvencije u odnosu na Republiku Moldaviju;
4. *Zaključuje*, sa šesnaest glasova za i jednim glasom protiv, da postoji kršenje člana 2 Protokola br. 1 Konvencije u odnosu na Rusku Federaciju;

...

7. *Zaključuje*, sa šesnaest glasova za i jednim glasom protiv,
  - (a) da je Ruska Federacija dužna platiti podnositeljima predstavke, u roku od tri mjeseca, sljedeće iznose:
    - (i) 6,000 eura (šesthiljadaeura) u odnosu na nematerijalnu štetu, svakom pojedinačnom podnositelju predstavke navedenom na priloženom Popisu, plus sve poreze koji im mogu biti naplaćeni;
    - (ii) 50,000 eura (pedesethiljadaeura) na ime sudskih i drugih troškova svim podnositeljima predstavke zajedno, plus sve poreze koji im mogu biti naplaćeni;
  - (b) da je, po isteku prethodno pomenuta tri mjeseca pa do dana isplate naznačenih iznosa, za period kašnjenja dužna isplatiti obračunatu fiksnu kamatu po stopi po kojoj Evropska centralna banka posuđuje novac institucijama, uvećanoj za tri procentna poena;

8. *Odbija*, preostali dio zahtjeva podnositelja predstavke za pravičnu naknadu.

Presuda, napisana na engleskom i francuskom jeziku, donesena je na javnom saslušanju u Zgradi ljudskih prava u Strazburu 19. oktobra 2012.

Michael O'Boyle
Registrar

Nicolas Bratza
Predsjednik

U skladu sa članom 45, stav 2 Konvencije i pravilom 74, stav 2 Pravila Suda, u prilogu ove presude dostavljaju se sljedeća izdvojena mišljenja:

- (a) Djelomično izdvojeno mišljenje sudija Tulkensa, Vajića, Berro-Lefèvrea, Biankua, Poalelungija i Kellera;
- (b) Djelomično izdvojeno mišljenje sudije Kovlera.

N.B.
M.O.B.

Izdvojena mišljenja nisu prevedena, ali ih sadrži presuda na engleskom i/ili francuskom jeziku, kao službenim jezicima, te se mogu pročitati u bazi podataka o sudskoj praksi Suda HUDOC.

© **Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2013.**

Službeni jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prijevod je financiran uz podršku Human Rights Trust Fund-a Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Ovaj prevod nije obavezujući za Sud i sud nije odgovoran za njegovu kvalitetu. Prevod se može preuzeti iz HUDOC baze podataka sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka sa kojom je Sud podijelio. Prevod se može umnožavati u nekomercijalne svrhe pod uvjetom da se navede puni naziv predmeta, zajedno sa naznakom autorskih prava i referencom na Human Rights Trust Fund. Ukoliko se bilo koji dio ovog prevoda namjerava koristiti u komercijalne svrhe, kontaktirajte publishing@echr.coe.int.

© **Council of Europe/European Court of Human Rights 2013.**

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© **Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2013.**

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante publishing@echr.coe.int.